

5ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ : ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਪਸਰਦੇ ਪੈਰ

ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਆਮ ਭਾਵ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਸੁਲੱਭ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੋਜ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ 'ਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਸਹੂਲਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸੈਕੰਡਾਂ 'ਚ ਹੀ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਡਿਜੀਟਲ ਡਿਵਾਈਸ (ਯੰਤਰ) ਜਿਵੇਂ ਟੈਬਲੇਟ, ਮੋਬਾਇਲ, ਪੀ. ਸੀ. ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਡਿਵਾਈਸ 'ਚ ਕਾਫੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੂਰਸੰਚਾਰ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਚੋਲੀ-ਦਾਮਨ ਦਾ ਸਾਥ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੈਲਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆ ਡਿਜੀਟਲ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਕੌਮਕਾਜ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਾ

ਸਿਰਫ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਇਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੌਮਕਾਜ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇੰਡੀਆ ਪੋਰਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਹਰ ਘਰ ਤੱਕ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੌਦਨਜ਼ਰ ਡਿਜੀਟਲ ਪਹੁੰਚ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਕਲਪ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਪਤੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ 'ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੂਰੀ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਆਰੰਭ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ 'ਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਤ ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪਮਾਣੂ ਹਮਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕੋਂਤ ਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

ਤਕਨੀਕੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਕੌਮ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਖਰੀਦਦਾਰੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮ ਹੁਣ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਕੌਮਕਾਜ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਖੁਦ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ

ਘੇਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਫੋਟੋ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਅਪਲੋਡ ਕਰਨੀ, ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਨਲਾਈਨ ਚੈਟ ਕਰਨਾ-ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ 2.0 ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਮਿਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰੂਪ 'ਚ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਵੀਡੀਓ, ਆਡੀਓ, ਗੇਮ, ਐਸਕਟਾਪ, ਵਾਲਪੇਪਰ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ, ਈ-ਬੁੱਕਸ ਆਦਿ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਬ੍ਰਾਊਜ਼ਰ ਨੂੰ ਓਪਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵੈੱਬ ਰਾਹੀਂ ਮਨਚਾਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਘਰ ਬੈਠੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਅਥਾਹ ਪਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਮਹਾਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ 'ਸੁਪਰ ਫਾਸਟ ਇੰਟਰਨੈੱਟ' ਦੀ ਅਤੇ 5ਜੀ ਟਾਟਾ ਜੋ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 5ਜੀ ਪੀਐਨ ਦੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ 10 ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ 'ਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਆਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਘਰਾਂ 'ਚ ਸਮਾਰਟ ਟੀ. ਵੀ. ਦਾ ਵਿਵਾਸ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕੰਬਲ ਜਾਂ ਡਿਜ਼ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਟੀ. ਵੀ. 'ਤੇ ਵੱਧ ਬਦਲ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਿਨੇਮਾਘਰਾਂ 'ਚ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਘਰ ਬੈਠੇ ਦੇਖਣ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਘਰ 'ਚ ਹੀ ਬਜ਼ਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਕਈ ਸਾਧਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਬਿੱਲਾਂ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ, ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣ ਆਦਿ ਲਈ ਲਾਈਨ 'ਚ ਲੱਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਵਾਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

ਜਗ ਬਾਣੀ JAG BANI
 Vol 3 Issue 163 Ludhiana, R.N.J. registration number AF
 Jalandhar Head office :0181-2280104/7,5067200/1.
 Toll Free No. : 18001371800
 Fax : 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt. : 0181-5067263, 5067253
 adv@punjabkesari.in news@thepunjabkesari.com
 Circulation : 98151-65655, 0181-5067251
 Ludhiana Office :0161-5092200, 5092202, 5092203, 5092204.
 Fax Ludhiana : 0161-5092201/2.
 Published & Printed for the Proprietor The Hind Samachar Limited,
 Civil Lines, Jalandhar, by Mr. R.S. Jolly Printed by Jagan Vijay Printers,
 B-71, Phase-VIII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Published from
 26-A, Sarabha Nagar, Ludhiana. Editor - Mr. R.S. Jolly
 * (Editor responsible for selection of news under P.R.B. Act.)

ਜਗ ਬਾਣੀ

Thursday, 18 August 2022

ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਖੋਦਾਈ ਮਾਫੀਆ

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਦੀਆਂ, ਝਰਨਿਆਂ, ਖੂਟਿਆਂ-ਰੂਹਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਅੱਜ ਵੀ ਹੀ ਖੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਆਂ ਦੀ ਅਨੰਦਵਾਹ ਖੋਦਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ੋਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੇ ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਰੂਪਾਂ 'ਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੋਦਾਈ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੱਚੀ ਗਈ ਰੇਤ ਹਵਾ 'ਚ ਉੱਡ ਕੇ ਸੁੱਪ ਹਵਾ ਨੂੰ ਵੀ ਗੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਰੇਤ ਦੇ ਕਣ ਸਾਡੇ ਫੇਫੜਿਆਂ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਤਾਲਾਬਾਂ ਤੋਂ ਖੋਦਾਈ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਰੇਤ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਹਨਾਂ 'ਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਡ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 'ਚ ਖੋਦਾਈ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖੋਦਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਗੁਆਚਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਯਕੀਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ 'ਚ ਰੋਕ ਠਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਖੋਭ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ 'ਚ ਲੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਫੀਆ ਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਨੋਕਲ ਗੀਨ ਵਿਖਿੰਨੁਲ (ਐਨ ਐਨ ਐਨ) ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁਲਾਸਨ ਦਾ ਡਰ। ਸ਼ਾਮ ਗੁੱਦੇ ਹੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਦਾ ਹੋਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਸਭਕਾਂ 'ਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਟ੍ਰੈਕਟਰ-ਟਾਲੀਆਂ ਰੋੜਾ, ਮਿੱਟੀ ਭਰ ਕੇ ਬੈ-ਕੋਟਰਕ ਦੋੜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਖੁਬ ਫਲਫੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਇਨਕਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੋਦਾਈ ਮਾਫੀਆ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੰਗਾ ਕੰਢੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਜਲਪਾਰਾ ਪੁਰਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਲ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਡਾਲਵਿਨ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ।

ਇਹ ਮਾਫੀਆ ਦਲਅਸਲ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖੋਦਾਈ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਡੈਅ ਟੈਕਸ ਵੀ

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਅਦ 'ਚ ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੋਟਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੋਦਾ ਹੈ ਖੋਦਾਈ ਮਾਫੀਆ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਲਗਭਗ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਦਾਈ ਮਾਫੀਆ ਦੇ ਬੰਢੇ ਤੋਂ ਪੁਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪਿੱਛਤਰ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਸੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਲ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ- ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ 'ਤੇ ਰਹੀ ਖੋਦਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਟਾਵਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ

'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਤਮਾਦਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ 'ਚ ਝੁਲਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਦਾਖਲ ਕਰ ਕੇ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮਾਂ ਗੰਗਾ ਦੀ ਵਹਾਅ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਮਾਤਰਸਦਨ ਹਰਿਦੁਆਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਗਰਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਦਾਈ ਮਾਫੀਆ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਤਰਸਦਨ ਮਾਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਸੰਕਟ ਹੱਲ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਤਰਸਦਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਵਾਮੀ ਸਿਵਾਨੰਦ ਸੰਰਸਵਤੀ ਜੀ ਨੇ ਮਾਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤੀ।

ਅਨੰਦਵਾਹ ਖੋਦਾਈ ਕਰਨੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਕੁਹਾੜੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੰਗਲੀ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਵੀ ਘੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸਰੋਤ ਘੱਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਲਾਸਟਿਕ ਵਰਗੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਯੂਮੰਡਲ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਣਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਲਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰੇਤ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸਦੀ ਜੈਵਿਕ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦਾ ਘਾਟ ਕਰ ਕੇ ਹਰੇ-ਕਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫੀਆ ਵੱਲੋਂ ਦਰਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸੁੱਚ ਹਵਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਘਾਟਾਂ ਤੱਕ ਜਲਪਾਰਾ ਲਿਆਉਣ, ਮਲਬਾ ਹਟਾਉਣ

ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗੰਗਾ 'ਚ ਬੈ-ਬੈ 20-25 ਫੁੱਟ ਤੱਕ ਡੂੰਘੇ ਖੰਭੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਜਲਪਾਰਾ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ ਜਦਕਿ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਲਪਾਰਾ ਬਦਲਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਲਪਾਰਾ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲਈ ਹਰ ਦਿਨ ਖਤਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੋਦਾਈ ਕੱਚੀ ਲਾਇਲਾਜ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਅਸਿੱਭਾਵ ਨਹੀਂ।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ JAGBANI

Vol 3 Issue 173 Ludhiana, R.N.I. registration number AF
Jalandhar Head office :0181- 2280104/7,5067200/1.
Toll Free No.: 18001371800
Fax : 0181-2280111/114, 50663750, 50300036
Advt.: 0181-5067263, 50667253
advt@punjabkesari.in, news@thepunjabkesari.com
Ludhiana Office : 0161-5092206, 5092202, 5092203, 5092204.
Fax Ludhiana : 0161-5092201/2.
Published & Printed for the Proprietor The Hind Samachar Limited
Civil Lines, Jalandhar by Mr. R.S. Jolly Printed by Jagat Vijay Printers,
B-71, Phase-VIII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Publication
26-A, Sarabha Nagar, Ludhiana. Editor: Mr. R.S. Jolly
* Editor responsible for selection of news Under P.R.B. Act.

ਜਗ ਬਾਣੀ
ਬੀ-ਪੇਪਰ
Thu, 18 August 2022
Edition: ludhiana main, Page no. 4

पंजाब केसरी

Monday, 19 September, 2022

पंजाब केसरी
MON, 19 SEPTEMBER 2022
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

कैदियों की भीड़ से जेलों की हालत खस्ता

कानून के शासन की अभिव्यक्ति इस मुद्दावर से होती है कि कोई भी व्यक्ति कानून से बड़ा नहीं। मगर जब इसी कानून से समय से न्यायमिलने की अपेक्षा हो और उसमें मामला लॉबित हो जाए तो इसकी कीमत वे विचाराधीन कैदी चुकाते हैं जो न्याय की बात जोह रहे हैं।

अति प्राचीनकाल से ही भारत में बंदीगृह की व्यवस्था रही है। प्राचीन समय में बंदीगृह अंधेरी, बंद, गंदी और छोटी-छोटी कोठरियां होती थीं। निजंन स्थानों और गुफाओं को भी बंदीगृहों के रूप में प्रयुक्त किया जाता था। चंद्रगुप्त मौर्य के काल में पुराने किलों को कारागार के रूप में प्रयुक्त किया जाता था।

बुद्ध के समय से पूर्व भारत में कारागृह निर्मित ही भयानक होते थे। उस समय काल-कोठरियां हुआ करती थीं और बंदियों को भारी जंजीरों एवं वजनी पदार्थों एवं वस्तुओं से बांधकर रखा जाता था और उन्हें किसी भी साधारण बहाने पर कोड़े लगाए जाते थे।

न्याय तक पहुंचना इस मूलभूत सिद्धांत पर आधारित है कि लोगों को अपने अधिकारों और कर्तव्यों से अवगत होना चाहिए और कानून में उनका दृढ़ विश्वास होना चाहिए। लेकिन हकीकत में मामला उलट है। कुछ को तो अपने अधिकार ही नहीं मालूम और बहुत से ऐसे हैं जो वकीलों को कानूनी फौस भी नहीं चुका सकते।

भारत की जेलों में कैदियों की संख्या इस कदर बढ़ी हुई है कि कोई बारगहन न मिलने और बुनियादी सुविधाओं पर भी सवाल उठते रहे हैं। गोपतलब है कि वे कैदी जिन पर जब तक आरोप सिद्ध नहीं हुए हों, उन्हें विचाराधीन की श्रेणी में रखा जाता है

और अदालत में उनके मामले चल रहे होते हैं। संसद में इसे लेकर कई सवाल पहले उठे थे, जिस पर गृह मंत्रालय ने जवाब में बताया था कि राष्ट्रीय अपराध रिकार्ड ब्यूरो; एन.सी.आर.बी. जेल संबंधी आंकड़ों का ब्यौरा रखता है और इन्हें अपनी सालाना रिपोर्ट प्रिजन स्टैटिस्टिक इंडिया में प्रकाशित करता है।

एक गंभीर समस्या न्याय प्रक्रिया की जटिलता भी है। कानूनी प्रक्रियाएं लंबी और महंगी हैं। न्यायापालिका के पास इन मामलों के निराकरण के लिए कर्मचारियों और भौतिक ताम-शामों की भारी कमी

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा
है। शायद यही कारण है कि भारत की अदालतों में करोड़ों मुकदमे लॉबित पड़े हैं जो न्याय में देरी को पूरी तरह पुख्ता करते हैं।

भारत में जेलों में सुधार का युग अंग्रेजों के काल से शुरू हुआ। जेलों की देखभाल प्रशिक्षित अधिकारियों द्वारा की जाती। जेल अधीक्षक वे हों जिन्हें जेलों का अनुभव हो। इस कार्य के लिए पुलिस अधिकारी एवं सेना के खबटरों को लगाया जा सकता है। प्रत्येक जेल में एक चिकित्सक की नियुक्ति की जाए जो जेल अधीक्षक के अधीन हो।

जेलों के झरपल-पल-लिखे हों। जेलों में अपराधियों को अलग-अलग रखा जाए। आदतन अपराधी एवं आकस्मिक अपराधी को अलग-अलग किया जाए। अपराधियों से परेशम करवाया जाए।

का अभाव आदि दशाएं जेलों में विभिन्न दोषों के रूप में विद्यमान हैं।

जेलें आज अनेक समस्याओं की शिकार हैं। इन समस्याओं के समाधान के लिए कुछ सुझाव दिए जा सकते हैं। दिल्ली में किरण बेदी ने जब जेलों में सुधार किया था तो उस समय अपराध प्रवृत्ति में भी कमी आई थी। जेलों में योजनाओं के अंतर्गत विकास योजनाओं को जोड़ा जाए। जब से अपराधों की संख्या बढ़ी है तभी से अपराधी भी बढ़े हैं और उन्हें पुरानी व संकुचित जेलों में एक साथ पशुओं की तरह रखा जाता है।

आवश्यकता नई जेलों के निर्माण की है ताकि

अपराधियों को स्वच्छ स्थान व वातावरण मिले और वे सुधार की ओर अग्रसर हो सकें। भिन्न-भिन्न तरह के कैदियों को रखने हेतु भिन्न-भिन्न व्यवस्थाएं की जाएं ताकि कम अवधि वाले साधारण अपराधी चातक अपराधियों के साथ रहकर गंभीर अपराधी का और अग्रसर न हों। बंदियों को इस प्रकार का वातावरण प्रदान किया जाए जिससे कि उन्हें अच्छे आदमी बनने की प्रेरणा मिल सके।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

Monday, 19 September 2022

ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਜੇਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ

ਕਾਨੂੰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿਚ ਮੁਹਾਫ਼ਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਿਆਂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ 'ਚ ਮਾਮਲਾ ਪਹਿੰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀ ਆਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ 'ਚ ਬੰਦੀ ਗ੍ਰਿਹ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੰਦੀ ਗ੍ਰਿਹ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲੀਆਂ, ਬੰਦ, ਗੋਦੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਨਿਰਜਨ ਥਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦੀ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚੋਚਰਗਪਤ ਮੌਰੀਆ ਦੇ ਕਾਲ 'ਚ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ 'ਚ ਜੇਲਾਂ ਨਿਰਮਿਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਜੰਜੀਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਧਾਰਨ ਬਹਾਨੇ 'ਤੇ ਕੈਂਡੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਨਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਇਸ ਮੁੱਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਕੀਕਤ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਾ ਉਲਟ ਹੈ। ਖੁਭ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੀਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ।

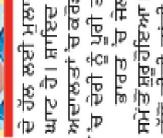
ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੰਨੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਾਰ ਥਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਸ਼ਿੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਹੋਣ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਸਦ 'ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠੇ ਸਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਪਰਾਧ ਪਰਿਕਾਰ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੀ (ਐੱਨ.ਸੀ.ਆਰ. ਬੀ.) ਜੇਲ ਸਬੰਧੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਬਿਉਰੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਿਜਨ ਸਟੈਟਿਸਟਿਕ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਰੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ 'ਚ ਕਰੋੜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਪਹਿੰਗਾ ਪਏ ਹਨ ਜੋ ਨਿਆਂ 'ਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਖਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ 'ਚ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਯੁੱਗ ਅਗਰੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜੇਲਾਂ ਦੀ ਦਖਲਾਤ ਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਲ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਉਹ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪੁਲਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਜੇਲ 'ਚ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਜੇਲ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ।

ਜੇਲਾਂ ਦੇ ਸੰਤਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਲਿਖੇ ਹੋਣ। ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਦਰਸ਼ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਨਤ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਂਡੇ ਨਾ ਲਾਏ ਜਾਣ।

ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠ ਲਿਖਣ 'ਤੇ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਸਿਖਿਰੇਆਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ 2 ਜੋੜੀ ਕਪੜੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੌਜ਼ਟਿਕ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਭੋਜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਦਦ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਵਿਚਰ ਸਕਣ।

ਜੇਲ ਵਾਰੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਿਸਵਤ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਹੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ, ਚਰਸ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਬੜੇ ਘਟੀਆ ਢੰਗ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ ਵਰਕਰ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਲ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 'ਚ ਜੇਲਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੀ

ਘਾਟ, ਵਿਚਾਰਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਘਾਟ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤ ਮਨਰੰਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਆਦਿ ਹਾਲਤਾਂ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜੇਲਾਂ ਅੱਜ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਕਿਰਨ ਬੇਦੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਪਰਾਧ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ 'ਚ ਵੀ ਕਮੀ ਆਈ ਸੀ। ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਅਪਰਾਧੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧੀ ਵੀ ਵਧ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਨਵੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ

ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਵਧਣ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਘੱਟ ਮਿਆਦ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਪਰਾਧੀ ਖਤਰਨਾਕ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਹੋਰ ਨਾ ਵਧ ਸਕਣ। ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ।

dtml.sharmas@gmail.com

पंजाब केसरी

पंजाब केसरी
WED, 28 SEPTEMBER 2022
EDITION: JALANDHAR, PAGE NO. 4

Wednesday, 28 September, 2022

बदलते मौसम में जरूरी है सावधानी

आपका स्वास्थ्य आपको सबसे बड़ी धरोहर है। इसका अहसास तब होता है जब हम इसे खो देते हैं।

बदलते

मौसम के अंतर-चढ़ाव को हल्के में न लें। इन दिनों मौसम में तेजी से बदलाव आ रहा है। दिन में मौसम सामान्य है तो रात और सुबह के समय तापमान सामान्य से कम महसूस हो रहा है। ऐसे में हमें स्वास्थ्य के प्रति सचेत रहने की जरूरत है। इस बदलते मौसम में डेंगू, वायरल बुखार जैसी बीमारियां तेजी से पनपती हैं। सुबह-शाम की ठंड, दिनभर गर्मी के इस मौसमी बदलाव में अपनी सुरक्षा खुद करें। यह मौसम आपको भारी नुक्सान पहुंचा सकता है। ऐसे में खुद को सुरक्षित रखने के लिए हमारा सावधान रहना जरूरी है।

बदलते मौसम से लोगों की सेहत बिगड़ रही है। इसका सबसे ज्यादा प्रभाव बच्चों और बुजुर्गों में देखने को मिल रहा है। शिशु चिकित्सकों के पास रोजाना सैकड़ों की संख्या में परिजन अपने बच्चों का उपचार कराने पहुंच रहे हैं, जिनमें ज्यादातर

बच्चों की सेहत बिगड़ने का कारण सिर्फ बदलता मौसम ही नहीं, बल्कि खानपान, रहन-सहन व पहनावा बताया जा रहा है। स्वास्थ्य विशेषज्ञों का कहना है कि बदलते मौसम में संक्रमण तेजी से फैलता है और बैक्टीरिया आदि जीवाणु और रोगाणु के पनपने की संभावना भी बढ़ जाती है। वातावरण और जलवायु में बदलाव के कारण सर्दी-जुकाम, डेंगू व वायरल बुखार जैसे खतरनाक रोग बढ़ी आसानी से हमारे शरीर को घेर लेते हैं।

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

डॉक्टरों के अनुसार बदलते मौसम के इस उतार-चढ़ाव के कारण हमारे शरीर की रोग-प्रतिरोधक क्षमता कम होती जाती है।

ऐसे समय में ठंडा पानी, कोल्डड्रिंक्स आदि आदतों को छोड़ना चाहिए, नहीं तो हम भी किसी न किसी बीमारी का शिकार हो सकते हैं। किसी

भर्ती होते हैं, जिनमें से सैकड़ों समय पर ठीक उपचार न मिलने के कारण दम तोड़ देते हैं। असल में डेंगू व वायरल बुखार कोई प्राकृतिक आपदा नहीं, बल्कि हमारी लापरवाही के कारण होते हैं। अगर हम ठीक समय पर सभी प्रकार की सावधानी के लिए जरूरी कदम उठाएं, तो इन भयानक बीमारियों से बच सकते हैं।

हालांकि हर साल 16 मई को राष्ट्रीय डेंगू दिवस भी मनाया जाता है, ताकि समय पर सभी लोग व प्रशासन जागरूक होकर इस बीमारी को समझ सकें और सुरक्षित रह सकें, लेकिन जैसे ही डेंगू का जानलेवा आतंक सामने आता है, वैसे ही सारी की सारी व्यवस्था बिगड़ने लगती है और असलियत तो यही है कि ज्यादातर जगहों पर मच्छरों को पनपने से रोकने के लिए समय रहते उचित प्रबंध नहीं किए जाते, जिससे यह भयानक बीमारी अनेक लोगों को अपना शिकार बना लेती है।

अपने शरीर की हमेशा देखभाल करो। यही वह जगह है, जहां तुम्हें रहना है।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

Wednesday, 28 September 2022

ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਾਵਧਾਨੀ

ਆਪਕਾ ਸਵਾਸਥ ਆਪਕੀ ਸਥ ਸੇ ਬੜੀ ਧਰੋਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤਬ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਬ ਹਮ ਇਸੇ ਕੇ ਦੰਤੇ ਹੈ।

ਬਦਲਦੇ

ਮੌਸਮ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਨੂੰ ਹਲਕੇ 'ਚ ਨਾ ਲਓ। ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਮੌਸਮ 'ਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਿਨ 'ਚ ਮੌਸਮ ਆਮ ਵਰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਡੇਂਗੂ, ਵਾਇਰਲ ਬੁਖਾਰ ਵਰਗੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਠੰਡ ਅਤੇ ਦਿਨ ਭਰ ਗਰਮੀ ਦੇ ਇਸ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖੁਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਮੌਸਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ 'ਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਸਬੰਧੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੌਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ

ਵਧੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ ਬਦਲਦਾ ਮੌਸਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਆਦਿ ਜੀਵਾਣੂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਣੂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ 'ਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਾਰਨ ਸਰਦੀ-ਜੁਕਾਮ, ਡੇਂਗੂ ਤੇ ਵਾਇਰਲ ਬੁਖਾਰ ਵਰਗੇ ਖਤਰਨਾਕ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਰੋਗ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ, ਕੋਲਡ ਡ੍ਰਿੰਕਸ ਆਦਿ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ

ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਵੋ, ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ, ਇਸ ਮੌਸਮ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕ ਰਹੋ, ਸਾਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾਓ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹੋ। ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੌਸਮੀ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਹੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ 'ਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿਹਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਗੜ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ 'ਚ ਹਰ ਸਾਲ ਡੇਂਗੂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਜਾਨਲੇਵਾ ਕਹਿਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਾਲਾਤ

ਵਿਗੜਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਡੇਂਗੂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੌਂਕੜੇ ਲੋਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਠੀਕ ਇਲਾਜ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਦਮ ਤੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ 'ਚ ਡੇਂਗੂ ਤੇ ਵਾਇਰਲ ਬੁਖਾਰ ਕੋਈ ਕਦਰਤੀ ਆਵਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੀਏ ਤਾਂ ਕਈ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰ ਸਾਲ 16 ਮਈ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਡੇਂਗੂ ਦਿਵਸ

ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿ ਸਕਣ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਡੇਂਗੂ ਦਾ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬੋਫ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੱਛਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਕੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰੋ। ਯਕੀ ਵਰ ਜਗਤ ਹੈ ਜਹਾ ਤੁਮਹੋ ਰਹਿਨਾ ਹੈ।
dimkharma5@gmail.com

पंजाब केसरी

Friday, 07 October, 2022

पंजाब केसरी
FRI, 07 OCTOBER 2022
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

बढ़ती बीमारियां और महंगा इलाज

देश में बीमारियां और उनका महंगा इलाज आम आदमी के आर्थिक हालात सुधारने में सबसे बड़ी बाधा हैं। छोटी से छोटी बीमारी एक आम व्यक्ति के महीने भर का वेतन खत्म कर देती है। इलाज के लिए निजी अस्पतालों पर निर्भरता और महंगे इलाज के महंजर केंद्र सरकार ने 2018 में 'आयुष्मान भारत' योजना लागू की थी। इस योजना में जरूरतमंद लोगों को शामिल करते हुए मान्यता प्राप्त निजी अस्पतालों में 5 लाख रुपए तक के मुफ्त इलाज की सुविधा प्रदान की गई है। हालांकि राज्यों ने अपनी सुविधा से न केवल योजना के नाम में उलट-फेर किया है, बल्कि पात्रता शर्तों को भी घटाया-बढ़ाया है।

भारत में सरकार द्वारा नागरिकों के स्वास्थ्य पर खर्च होने वाली राशि दुनिया के बहुत सारे देशों की तुलना में बहुत कम है। देश के सकल घरेलू उत्पाद यानी जी.डी.पी. का मात्र 3.56 फीसदी केंद्र सरकार स्वास्थ्य सेवाओं पर खर्च कर रही है। जबकि तय मानक के अनुसार राज्यों को प्रदेश के कुल बजट का 5 फीसदी हिस्सा स्वास्थ्य व्यवस्था पर खर्च करना चाहिए। देश का मध्यम वर्ग स्वास्थ्य पर होने वाले महंगे खर्चों के कारण अपनी आर्थिक तंगी की सीमा से बाहर आने

में नाकाम ही रहता है। वहीं आयुष्मान भारत योजना हितग्राहियों को लाभ कम, भ्रष्टाचार का निवाला अधिक बनी हुई है। एक कार्डधारक के पहचान-पत्र से सैकड़ों फर्जी नामों को जोड़ने के अनेक खुलासों के बाद भी सरकार की तरफ से तकनीकी त्रुटि में सुधार के प्रयास नहीं हुए। अकेले मध्य प्रदेश में अभी तक 3000

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

आयुष्मान चिकित्सा मान्यता प्राप्त अस्पतालों की जांच कर उनके 800 करोड़ रुपए के फर्जी भुगतान बिलों

पर सरकार ने रोक लगा दी है। 2020-21 में पूरे देश से आयुष्मान कार्ड के दुरुपयोग संबंधी 23,000 से अधिक मामले दर्ज हुए थे, जिनमें छत्तीसगढ़, पंजाब, झारखंड और मध्य प्रदेश से सर्वाधिक शिकायतें मिलीं। चूंकि आयुष्मान कार्डधारक वर्ग गरीब और कम पढ़ा-लिखा है, इसलिए इनसे मिलने वाली शिकायतों की संख्या न केवल कम है, बल्कि अधिकांश को तो उनके साथ हुई ठगी की जानकारी भी नहीं हो पाती। वर्ष 2000 में भारत सरकार ने निजी बीमा कंपनियों

को एफ.डी.आर. के माध्यम से देश में काम करने का मौका दिया। शुरूआत में विदेशी निवेश की सीमा 26 फीसदी रखी गई थी, जिसे बाद में बढ़ा कर सौ फीसदी कर दिया गया। इसके साथ ही सरकार का नियंत्रण इन बीमा कंपनियों पर कम हो गया है। बीमा दावा भुगतान में इन कंपनियों की विश्वसनीयता शुरू से ही कठोर में

रही है। बीमा कंपनियों द्वारा दावा भुगतान में की जाने वाली न-नुकर के कारण देश का आम नागरिक स्वास्थ्य बीमा लेने से डरता है। वर्ष 2019-20 में बीमा लोकपाल को स्वास्थ्य बीमा कंपनियों के खिलाफ 30,825 शिकायतें प्राप्त हुई थीं। बीमा

लोकपाल की 2019 में प्रकाशित एक रिपोर्ट में कहा गया है कि बीमा कंपनियां अपनी शर्तों के प्रति ईमानदार नहीं हैं। बीमा देते समय और दावा निपटते समय इनकी शर्त परिभाषा बदल जाती है।

स्वास्थ्य बीमा कंपनियां कैशलेस इलाज की बात तो करती हैं, लेकिन अस्पताल में भर्ती होते ही पालिसी धारक को परेशान करने लगती हैं। दस्तावेजों में गलतियां

निकाल कर उसके दावे को निरस्त कर दिया जाता है। प्रतिवर्ष औसतन 15 फीसदी पालिसीधारक अपना बीमा दावा प्राप्त करने के लिए उपभोक्ता आयोग और अदालतों का दरवाजा खटखटाने को मजबूर होते हैं। बीमा कंपनियों को लाइसेंस देने और निगरानी हेतु केंद्र सरकार ने बीमा नियामक और विकास प्राधिकरण को जिम्मेदारी सौंपी है। लेकिन बीमा कंपनियों पर प्रभावी नियंत्रण में प्राधिकरण प्रभावी कार्य नहीं कर सका है। ग्रामीण इलाकों में रह रहे लोगों पर स्वास्थ्य सेवाओं के अभाव का सबसे बुरा असर पड़ा है।

चिकित्सा और स्वास्थ्य के पुराने और पारंपरिक तरीकों को पूरी तरह से नजरअंदाज किया गया है जबकि ये आसानी से प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाओं के साथ जोड़ी जा सकती थीं। दूसरी ओर, ग्रामीण क्षेत्रों में ज्यादातर होम्योपैथी या आयुर्वेद में प्रशिक्षित निजी डॉक्टर होते हैं, पर

ये लोग बिना पूरी जानकारी के ऐलोपैथिक दवाएं देते हैं। साथ ही निजी स्वास्थ्य सेवाएं महंगी हैं। एक बीमार व्यक्ति काम नहीं कर पाता इसलिए परिवार की आमदनी घटती है। ऐसे में महंगे इलाज से बोझ और बढ़ जाता है। दूर-दराज में स्वास्थ्य केन्द्र तक जाने में किराया आदि भी खर्च होता है।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी

Monday, 05 December 2022

पंजाब केसरी
MON, 05 DECEMBER 2022
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

बढ़ते अपराधों से असंतुलित होता समाज

किरी भी समाज में अपराध का बढ़ता समाज में असंतुलन की स्थिति पैदा करता है। इसलिए भारत में बढ़ती अपराध की दर चिंता का कारण बनती जा रही है। ऐसा नहीं कि हमारे देश में अपराध रोकने के लिए कोई कानून नहीं है या अपराधियों को सजा देने के नियम नहीं हैं, पर यह कह सकते हैं कि संभवतः लोगों में कानून का भय समाप्त हो चुका है। आज संपूर्ण समाज विलासिता और आराम के साथ जिंदगी जीना चाहता है। इसके लिए इंसान को पैसा चाहिए। पैसा पाने के लिए वह अपराध करने में जरा भी नहीं हिचकता। अधिकांश अपराधों के पीछे पैसा ही है।

हत्याएं, लूट व चोरियां लोग पैसा पाने के लिए कर रहे हैं। यह अलग बात है कि वह अपराधों से कमाए पैसे का उपयोग भी कर पाता है या नहीं। आज महंगाई का दौर है। बिना पैसे के कोई समस्या हल नहीं हो पाती। दूसरी बात यह भी है कि समाज में आर्थिक विषमता बढ़ रही है। कुछ लोगों के पास बेहिसाब धन है तो कुछ को रोटी की भी परेशानी है। पढ़े-लिखे लोगों के पास काम नहीं है। ऐसी स्थितियां आ गई हैं कि या तो व्यक्ति अपराध करे या फिर आत्महत्या। उसे जो रास्ता समझ में आता है, वह चुन रहा है।

जैसे तो हमारे संविधान में लिखा है कि कानून की नजर में सभी समान हैं, लेकिन क्या वास्तव में

यह सिद्धांत मूर्त रूप ले पाया है? हाल ही में जारी राष्ट्रीय अपराध रिकार्डब्यूरो के आंकड़ों के अनुसार 2021 में महिलाओं के विरुद्ध प्रति घंटे उन्चास अपराध दर्ज किए गए। यानी एक दिन में औसतन 86 मामलों दर्ज किए गए। महिलाओं के विरुद्ध अपराधों में बलात्कार, हत्या के साथ बलात्कार, दहेज, तेजाब हमले, आत्महत्या के लिए उकसाना, अपहरण, जबर्न शादी, मानव तस्करी, आनलाइन उत्पीड़न जैसे अपराध शामिल हैं।

समाजशास्त्रीय दृष्टि से देखें, तो जब समाज में अपराध की दर असामान्य रूप से बढ़ने लगती है तो इसका स्पष्ट अर्थ होता है कि उस समाज के नागरिकों

प्रि. ड. मोहन लाल शर्मा

में सामूहिक भावनाओं के प्रति प्रतिबद्धता बहुत कमजोर है। यह भी तथ्य है कि ऐसे समाज में प्रगति और परिवर्तन की संभावनाएं कम हो जाती हैं। अपराध के कारणों में हम निर्धनता, बेरोजगारी, गैरबराबरी, शोषण, सांप्रदायिकता, दंगे-फसाद आदि की चर्चा कर सकते हैं।

इस बात से इंकार नहीं किया जा सकता कि बलात्कार स्त्रीत्व का अपमान तो है ही, एक अपराध भी है। इसे एक विरोधाभास ही कहा जा सकता है

इसकी संभावनाएं दुलनात्मक रूप से कम होती हैं। महिलाओं के विरुद्ध होने वाले अपराधों में अधिकांशतः उनका अपना ही कोई नजदीकी या परिवार का सदस्य शामिल होता है (जैसे भाई, पिता, पुत्र, पति, ससुर, मित्र)।

अपराध के मनोवैज्ञानिक कारण भी होते हैं। प्रेम में असफलता, सामाजिक जीवन असफलता, आर्थिक आवश्यकताओं की पूर्ति करने में असमर्थ होना, परिवार में शोषण, समाज द्वारा बहिष्कार आदि जैसे अनेक कारण हैं जो व्यक्ति के जीवन को हीनता का बोध करते हैं। विद्वानों के बीच यह एक सामान्य ज्ञान है कि अपराध आम तौर पर सुरक्षा को कम

करता है, सामाजिक व्यवस्था को बाधित करता है, अराजकता और भ्रम पैदा करता है, सामुदायिक सहयोग और विश्वास में बाधा डालता है और बड़े पैमाने पर लोगों और राष्ट्र दोनों के लिए गंभीर आर्थिक लागत पैदा करता है।

अपराध किसी भी प्रकार का हो या किसी के प्रति भी हो हर स्थिति में समाज में विघटन और बिखराव ही उत्पन्न करता है। यह सच है कि अपराध को समाज से पूर्णतः समाप्त नहीं किया जा सकता, इसलिए जरूरी है कि राज्य, पुलिस, समाज और न्यायिक संस्थाएं प्रतिबद्धता के साथ अपनी भूमिका का निवाह करें।

davsamana@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

Monday, 5th December 2022

ਵਧਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤੁਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸਮਾਜ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਵਧਣਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅੰਤੁਲਨ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਧਦੀ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਦਰ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਭਰ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮੁੱਚਾ ਸਮਾਜ ਅੱਧੋ-ਆਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਿਜਕਦਾ। ਵਧੇਰੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈਸਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਤਲ, ਲੱਟ ਤੇ ਚੋਰੀਆਂ ਲੋਕ ਪੈਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਕਮਾਏ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਭਿਆਨਕਤਾ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਬਹਿਸਾਬਾ ਧਨ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਆ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅਪਰਾਧ ਕਰੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਰਸਤਾ ਸਮਝ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਪਰ ਕੀ ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਿਆ ਹੈ? ਹਾਲ ਦੀ 'ਚ ਜਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਕਾਰਡ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ

ਅੰਕਿਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ 2021 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟੇ 49 ਅਪਰਾਧ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਾਵ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਅੰਦਾਜ਼ਨ 86 ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿਚ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ, ਕਤਲ ਦੇ ਨਾਲ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ, ਦਾਸ, ਤੋਸ਼ਾਹ ਹਮਲੇ, ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ, ਅਗਵਾ, ਜਬਰੀ ਵਿਆਹ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੱਗਲਿੰਗ, ਆਨਲਾਈਨ ਤੰਗ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ 'ਚ ਅਪਰਾਧੀ ਦਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ 'ਚ ਸਮੂਹਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਤਾ ਬਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬੀ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ, ਗੈਰ-ਬਰਾਬਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਕਿਰਪੁਪਣਾ, ਦੰਗ-ਫਸਾਦ ਆਦਿ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ ਇਤਰੀਪੁਣੇ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਇਕ ਅਪਰਾਧ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਚ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ, ਲਿੰਗਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ

ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਭਾਈਵਾਲੀ ਵਹਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਧਦੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਨ ਸੀਡਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੇਖੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਮਾਹਿਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲੀਲ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਗਨ ਪੁਰਗਣਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਵਿਭਚਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਅਥਾਹ ਧਨ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ

ਨਾਬਰਾਬਰ ਵੰਡ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ, ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ-ਭਤੀਜਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਾਰ 'ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਪੱਖ ਹਨ, ਜੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ/ਅੱਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਖੱਕਦੇ ਹਨ। ਆਖਿਰ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮਹੱਤਵਹੀਣ ਜਾਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਅਰਬਹੀਣ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਕੀ ਭਾਵਨਾ-ਰਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ 'ਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਣਪਛਾਤਾ

ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਰਾ, ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤਰ, ਪਤੀ, ਸਹੁਰਾ, ਮਿੱਤਰ)। ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮਵਿਚ ਅਸਫਲਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਅਸਫਲਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣਾ, ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਣਡਿੱਠਤਾ, ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਬਾਈਕਾਟ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਾਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਅਤਿਕਾ ਪ੍ਰਭੂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਆਰਥਿਕ ਲਾਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਹਾਲਤ 'ਚ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਅਤੇ ਖਿਲਾਰਾ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਸਮਾਜ 'ਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ, ਪੁਲਸ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਨਿਆਇਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ।

daysamana@gmail.com

पंजाब केसरी

TUE, 24 JANUARY 2023

TUE, 24 JANUARY 2023
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

शिक्षक ही असल मायनों में राष्ट्र का निर्माता

शिक्षकों का नैतिक एवं बौद्धिक स्तर बढ़ाना आज की जरूरत है अगर किसी इंसान की नैतिकता खत्म हो जाए, तो वह मत के समान होता है मार, किसी शिक्षक की यदि नैतिकता खत्म होने लगे, तो समझना पूरे समाज में तबाही आने वाली है। आज के इस दौर में प्रत्येक व्यक्ति का जीवन समस्याओं से उलझा हुआ है, जिसमें व्यक्त आत्मपथ के मौजूदा हालात, घटनाएं, व्यक्तिगत, पारिवारिक व सामाजिक जीवन शैली आदि शामिल हैं। उल्बकोटि के दार्शनिकों व शिक्षाविदों का मानना है कि जिस प्रकार मनुष्य के जीवन में माता-पिता, भाई-बहन, बर-परिवार और सगे-संबंधियों की जरूरत पड़ती है, ठीक उसी प्रकार प्रत्येक व्यक्ति के जीवन में शिक्षक की जरूरत पड़ती है।

क्योंकि वही हमें जीवन जीने की कला सिखाते हैं, इसलिए शिक्षकों को हमारे धर्म ग्रंथों में भगवान का दर्जा दिया गया है। शिक्षक एक सभ्य समाज का महत्वपूर्ण अंग होता है। शिक्षक के बिना शिक्षा की प्रक्रिया संकल रूप से नहीं चल सकती। शिक्षक न केवल छात्रों को शिक्षा प्रदान करके अपने दायित्व से मुक्ति पा लेता है, बल्कि उसका उत्तरदायित्व इतना महत्वपूर्ण है कि शिक्षक को प्रत्येक क्रिया और व्यवहार का प्रभाव उसके विद्यार्थियों, विद्यालय और पूरे समाज पर पड़ता है। इस दृष्टि से कहा जाता है कि शिक्षक ही असल मायनों में राष्ट्र का निर्माता होता है।

बढ़ते शहरीकरण व असाध्य गश्कृत संस्कृति जिसके चलते बच्चे संस्काहीन व दुराचारी बनते

जा रहे हैं, ऐसे खतरनाक रूपान में उड़ते राष्ट्र को आज सिर्फ एक शिक्षक ही बचा सकता है, शिक्षकों को अपना दायित्व निभाने का वक आ गया है। समाज उम्मीद लगाए बैठा है कि काश! शिक्षक कुछ ऐसा कर दिखाते कि हमारे बच्चों में भारतीयता आ जायती। आज के इस बदलते युग को यदि बचाना है तो शिक्षकों के नैतिक व बौद्धिक गुणों का विकास जरूरी है।

सबसे पहले प्रत्येक शिक्षक में शैक्षिक गुण/योग्यताएं, व्यावसायिक गुण, व्यक्तित्व संबंधी गुण और नैतिक आदि गुणों का समावेश हो, जिससे वह छात्र का चरित्र निर्माण करके उसे सभ्य नागरिक बना सके।

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

आप दिन ऐसी कई खबरें आती रहती हैं, जिनमें स्कूल और कालेज के बच्चों की खुदकुशी का जिक्र हो, छात्रों में गुटबाजी और हिंसा का हो, एक-दूसरे की हत्या या सड़क पर नये और गुप्से में की जाने वाली हिंसा हो, बेरोजगारी और कभी-कभी उसकी वजह से होने वाली घरेलू हिंसा-ऐसी कई बातें मन को भीतर तक चोट पहुंचाती हैं।

शैक्षणिक संस्थानों की वर्तमान और भविष्य की ऐसी पीढ़ियां तैयार करने में बहुत महत्वपूर्ण भूमिका होती है, जिनमें जिम्मेदार और कुशल व्यक्ति हों, उनके पास ज्ञान और समझ हो, सकाशत्मक

दृष्टिकोण और सह-आस्तित्व की गहरी भावना हो। अगर स्कूल और कालेज ही हिंसा के केंद्र बन जाएंगे, चहरे व दूसरों के प्रति हो या स्वयं के प्रति, तो ऐसे में देश और समाज का भविष्य गहरे अंधेरे में ही डूब जाएगा।

बचपन में ही अगर इन्हें बुरा के अनुभव हों, तो वे बच्चों के अवचेतन मन क हिंसा बन जाते हैं, और फिर हिंसा, मारपीट वगैरह उन्हें सामान्य आचरण की तरह लगने लगता है।

शिक्षकों का बौद्धिक और नैतिक स्तर बदलने, बढ़ाने की जरूरत है। अधिकांश लोगों में अपने से बड़ों और महिलाओं के लिए कोई सम्मान नहीं रह गया है, लोगों को झूठ बोलने की आदत बन गई है और हर जगह भ्रष्टाचार और ईर्ष्या (जलन) बढ़ रही है। ये सभी नैतिक मूल्यों को नुकसान पहुंचा रहे हैं। लेकिन नैतिक मूल्य हैं क्या?

क्या आपको यह लगता है कि जिस प्रकार के कपड़े हम पहनते हैं और जिस प्रकार से अपना जीवन व्यतीत करते हैं, नैतिक मूल्य इससे संबंधित हैं? मुझे ऐसा मानना है कि अगर आप किसी भी बुरी आदत के शिकार नहीं हैं, यदि आप अपने बच्चों और महिलाओं का सम्मान करते हैं, यदि आप हर

किसी से सच बोलते हैं और यदि आप एक नेक (सच्चे और अच्छे) नागरिक हैं तो आप एक नैतिक व्यक्ति हैं। हर विश्वास और विचार पर नैतिक होने के लिए व्यक्ति को मजबूत और दृढ़ होना चाहिए।

हम लोगों में सही कार्य करने और सही कार्य के लिए लड़ने का माहम होना चाहिए। किसी भी व्यक्ति को जीवन के प्रारंभ से ही नैतिक मूल्यों का प्रशिक्षण दिया जाना चाहिए। इसलिए नैतिक मूल्यों को पढ़ाया जाना चाहिए और इसे हमारी शिक्षा प्रणाली का एक अनिवार्य अंग होना चाहिए।

शिक्षकों को भविष्य की जिम्मेदारियों के लिए प्रत्येक बच्चे को प्रशिक्षित करना चाहिए।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी
 लुधियाना, R.N.I. Regd. No. PUNJH/2019/82598
 टोल फ्री नं. 18001371800
 टेलीफोन : 0181-2280111-14, 5063750, 5030036.
 टेलीग्राफ : 0181-5967263, 5967253.
 e-mail: punjabkesari@rediffmail.com, news@punjabkesari.com
 मुद्रितकाल : 0181-5067251, 98151-65655.
 पंजाब केसरी का पता : 161-5067200, 5097703, 5092204
 पंजाब केसरी का पता : 161-5092201/2.
 पंजाब केसरी का पता : 161-5092201/2.
 पंजाब केसरी का पता : 161-5092201/2.
 पंजाब केसरी का पता : 161-5092201/2.

ਜਗ ਬਾਣੀ

Tue, 24 January 2023

ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਪੱਧਰ ਕਿਸੇ ਦਿਨਸਾਨ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਤਬਾਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ 'ਚ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਨਿੱਜੀ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨਸ਼ੈਲੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸੁਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਜਿਊਟ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਫਲ ਰੂਪ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿੱਚੀ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਹਰ ਕਰਮ ਅਤੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਧੇਰ ਸਹਿਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸੰਭਿਅਕ ਪੌਣਸੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰਹੀਣ ਅਤੇ ਦੁਰਚਾਰੀ ਬਣਦੇ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਖਤਰਨਾਕ ਝੂਠਾ 'ਚ ਉਭਰਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸਿਰਫ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਬਚਾਅ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ

ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਉਮੀਦ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਅਧਿਆਪਕ ਭੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀਅਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਬਦਲਦੇ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਜੋ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਅਧਿਆਪਕ 'ਚ ਵਿਦਿਅਕ ਗੁਣ, ਯੋਗਤਾ, ਕਾਰਬਾਰੀ ਗੁਣ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਬੰਧੀ ਗੁਣ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਇਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਭਿਅਕ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੁਬੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦਗੁਸ਼ੀ ਦਾ

ਪ੍ਰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਫ਼ਕ 'ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਕੌੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੰਗੋਗਾਹੀ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਸ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਮੰਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਖੰਝੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਕੂਮਿਕ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਚ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਝੁੰਝੇ ਹਨ 'ਚ ਡੂੰਘ ਜਾਏਗਾ।

ਬਚਪਨ 'ਚ ਹੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਦਾ ਹਿੰਸਾ ਹੁਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਗਿੱਸਾ, ਕੁੱਟਮਾਰ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਆਚਰਨ ਵਾਂਗ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਇਕ

ਅਦਰਸ਼ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਦੂਰ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਕਿੱਤਾਬਾਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ- ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਵੀ

ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਯਾਮ ਨੂੰ ਡੁੱਬਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ 'ਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਵਿਨਲੈਂਡ 'ਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ, ਸੁੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ 'ਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਮਾਪੇ, ਨੌਜਵਾਨ, ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ, ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਸਭ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਧਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸੀਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਝੂਠ ਬੁਲਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਡਿਸਟਾਰਚ ਅਤੇ ਟੀਰਕਾ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਭ ਨਾਲ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਕਸ਼ਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ। ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਕੀਤਾ ਅਸੀਂ ਪਹਿਨਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ

ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ? ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਤੀ ਆਦਰ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਨੈਤਿਕ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਨੈਤਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ।

ਹਰ ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਹੋਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜਨ ਦੀ ਹਿਮਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਨੈਤਿਕ

ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਗ ਬਾਣੀ
Ludhiana, R.N.J. road, no. PUNJIAN, 2020/82587
Jag Bani Head office: 0181-2280104/7, 5067200/1.
Toll Free No.: 180001371800
Fax: 0181-2280111/714, 5067350, 5030036
JAG BANI
Adv.: 0181-5067263, 5067253
ad@jagbani.com, jagbani@punjabnews.com
Circulation: 98151-65635, 0181-5067251
Ludhiana Office: 0181-5092200, 5092202, 5092203, 5092204.
Fax Ludhiana: 0161-5092201/2.
Published & Printed for the Proprietor The Hind Sanchari Limited,
Chilli Press, Jalandhar, by Mr. R.S. Jolly Printed by Jagat Vijay Printers,
B-71, Phase-VII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Published from
26-A, Sarabha Nagar, Ludhiana. Editor: Mr. R.S. Jolly
* (Editor responsible for selection of news under P. R.B. Act.)

पंजाब केसरी

SUN. 19th FEBRUARY 2023

SUN, 19 FEBRUARY 2023
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

बच्चों में क्यों बढ़ रही है हिंसक प्रवृत्ति

कुछ समय पहले एक बच्चे ने अपनी मां को इसलिए मार डाला कि वह उसे पक्की गेम खेलने से रोकती थी। मां को मार कर वह उसकी लाश पर खुशबूदार पानी छिड़कता रहा, ताकि बदबू न फैले। बच्चे के पिता शहर से बाहर नौकरी करते थे। जब बदबू बढ़ने लगी, तो उसने अपने पिता को फोन करके कहा कि किसी ने मां को मार डाला है।

विशेषज्ञों का कहना है कि इन खेलों की लत के कारण बच्चे हिंसक हो उठते हैं। अपनी भावनाओं पर उनका नियंत्रण समाप्त हो जाता है। वे अच्छे-बुरे की पहचान नहीं कर पाते। इन खेलों के नायकों के 'एक्शन' अवसर हिंसा से भरे होते हैं। जब बच्चे लगातार ये खेल खेलते हैं, तो उन्हें आदत पड़ जाती है। आदतें आसानी से नहीं छूटती। ऐसे में जो उन्हें इन खेलों को खेलने से रोकता है, वह या तो उसे खत्म कर देते हैं, खत्म करने की सोचते हैं या खुद ही जान दे देते हैं।

विशेषज्ञों का कहना है कि आजकल के गेम काफी आक्रामकता वाले हैं, जो बच्चा इन्हें खेलता है, वह रियलिटी और वर्चुअल दुनिया के बीच फर्क नहीं कर पाता और खुद को उस वर्चुअल दुनिया का ही हिस्सा मान लेता है। इसके लिए पेरेंटिंग, खान-पान, लाइफस्टाइल तथा दोस्त जिम्मेदार हैं।

बच्चों के हिंसक व्यवहार के कई कारण हो सकते हैं और भविष्य में इसके गंभीर परिणाम भी निकल सकते हैं। ये हिंसक व्यवहार मैडिकल प्रॉब्लम

और लाइफ प्रॉब्लम की ओर भी इशारा करते हैं, इसलिए माता-पिता को बच्चे के हिंसक व्यवहार का कारण जानना चाहिए और रोकने या सुधारने के लिए उचित कदम उठाने चाहिए।

विशेषज्ञ चेतावनी देते हैं कि किसी भी उम्र में बच्चों के हिंसक व्यवहार को अनदेखा नहीं करना चाहिए। बच्चों में हिंसक व्यवहार के संकेत, जैसे गलत

भाषा का प्रयोग करना, समझाने पर भी गुस्सा करना, कोई भी बात समझाने पर चीजें फेंकने लगाना, मां-बाप को

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

ही मारने दौड़ना, लोगों के बारे में गलत बोलना, गलत आदतों में पड़ना, भाई-बहन के लिए खेद न रखना, लड़कू प्रवृत्तिका होना, हमेशा उदास रहना, संवेदनशील और विडंबना देखना, बार-बार जोश में आना आपको नजर आ सकते हैं।

एकल परिवारों में माता-पिता इतने व्यस्त होते हैं कि उनके पास बच्चों से बात करने का ज्यादा समय नहीं होता। वे अक्सर इस बात पर भी नजर नहीं रख पाते कि बच्चे क्या कर रहे हैं, क्या खेल रहे हैं, उनके दोस्त कौन-कौन से हैं। दोस्त उन्हें चिढ़ाते भी हैं कि अरे! तुम्हारे माता-पिता कैसे हैं, जो तुम्हें ऑनलाइन खेल भी नहीं खेलने देते। इससे बच्चों में हीनता और

अपने घर वालों के प्रति नफरत का भाव पैदा होता है, जो अपराध के रूप में बाहर निकलता है।

फिजिकल, ऑनलाइन या सैक्सुअल रूप में गलत व्यवहार, बरतूला वातावरण न मिलना,

माता-पिता द्वारा बच्चों की अनदेखी, दर्दनाक घटना होने या फिर स्ट्रेस होना, बच्चों को घमकाया, फैमिली प्रॉब्लम, नशीली चीजों का सेवन,

शराब और अन्य गलत चीजों के सेवन से बच्चों में आक्रामकता बढ़ सकती है और वे हिंसक हो सकते हैं।

कई बार टी.वी. पर हिंसक कार्यक्रम देखने आदि से बच्चों में हिंसक व्यवहार बढ़ जाता है। घर में लगातार हिंसक हो जाता है। वैसे भी अगर बच्चों को किसी भी बात के लिए मना नहीं करेंगे, टोकेंगे नहीं तो उन्हें अच्छे-बुरे की पहचान कैसे होगी। एक ऑनलाइन सर्वे में माता-पिता ने कहा था कि बच्चों को गलत काम

की सजा भी मिलनी चाहिए, वरना उनके मन में किसी भी बात के लिए डर नहीं रहेगा और हो सकता है वे ऐसे अपराधों को भी अंजाम देने लगे, जिनके परिणामों के बारे में उन्हें पता नहीं। जब भी माता-पिता या घर के अन्य सदस्य देखें कि उनका बच्चा या भाई-बहन का बच्चा हिंसक व्यवहार कर रहा है तो उसे तुरंत

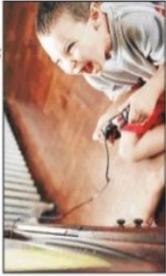
किसी मैडल हेल्थ एक्सपर्ट के पास ले जाना चाहिए।

किसी प्रोफेशनल डॉक्टर द्वारा किया गया इलाज उसके व्यवहार को दूर करने में मदद कर सकता है।

घरेलू माहौल बनाना, बच्चों के मन की बात जानना, उनसे बात करना और समझना, बच्चों की पेशानियों को अनदेखा न करना, सैक्स एजुकेशन, बच्चों के मोबाइल-टैबलेट को जॉंच करते रहना, प्राकृतिक जगहों पर घूमने के लिए ले जाना, अच्छी चीजें दिखाने के लिए मोटिवेट

करना, बक्स पढ़ने की आदत डालना, गलती होने पर अप्रैसिव न होना जैसी बातों से बच्चों को हिंसक होने के खतरों को कम किया जा सकता है।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी
 लुधियाना, R.N.I. Regd. No. PUNJIN/2019/82598
 जाहलवार रू. अडिबि. 0181-5067200/1, 2280104/7.
 Toll Free No. 18001371800
 फ़ोन : 0181-2280111-14, 5063750, 5030036.
 फ़ैक्स : 0181-5067263, 5067253.
 advert@punjabkesari.in, news@punjabkesari.com
 सर्कुलेशन : 0181-5067251, 98151-65655.
 लुधियाना कार्यालय : 0161-5092200, 5092203, 5092204.
 फ़ोन : 0161-5092201/2.

स्वातंत्र्य दिवस के अवसर पर विशेष बहस, जनकपूर के लिए युवा, पंजाब और संजोत अंतर, जेपी इना और डीआर आर, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

ਜਗ ਬਾਣੀ

SUN, 19th FEBRUARY 2023

ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਕਿਉਂ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਿੰਸਕ ਰੁਝਾਨ

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜੀ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬਦਬੂ ਨਾ ਫੈਲੇ। ਆਪਣੀ ਫੋਟੀ ਭੇਟ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕਾਉਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

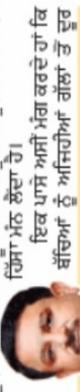
ਜਦੋਂ ਬਦਬੂ ਵਧਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਰਿਹਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਕਾਰਨ ਬੱਚੇ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੇ ਐਕਸ਼ਨ ਅਕਸਰ ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਇਕ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨੇ ਕੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਭਗਾਤਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਆਦਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਦਤਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀਆਂ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਘਰ ਦੇ ਡੱਡੇ ਲੋਕ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ

ਲੁਕ-ਲੁਕ ਕੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਸ਼ਰੀਆਮ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਿਧਆਨੀ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਮਾਂ ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਔਸਕਲ ਦੀਆਂ ਗੇਮਾਂ ਗਾਥੀ ਹਮਲਾਵਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਬੱਚਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਵਰਚੁਅਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਚੁਅਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

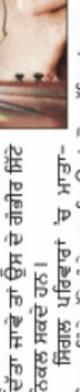
ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਰੱਖੀਏ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵਧਾਰ ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਵਧੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਆਨਲਾਈਨ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ 1.1900 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ 2025 ਤੱਕ 12205 ਕਰੋੜ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ 29 ਲੱਖ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਸਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਮਾਮ ਦੀ ਲਾਈਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਸਕ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ 'ਚ ਇਸ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਿੰਸਕ ਵਤੀਰਾ

ਮੈਡੀਕਲ ਪ੍ਰਾਥਲਮ ਅਤੇ ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਾਥਲਮ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਸਕ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੁਝਾਵਾਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਮਾਂ ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਸਕ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਨੌਟਿਸ 'ਚ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇ ਉਸ 'ਤੇ ਪਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਕਲ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਇਨ ਡੱਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਬੱਚੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਆਨਲਾਈਨ ਕਿਹੜੀ ਗੇਮ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਉਹ, ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕਿਹੜੇ-ਸਿੱਟੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਤੈਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੇਡਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਨਜ਼ੀਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਟੀ. ਵੀ. 'ਤੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਹਿੰਸਕ ਭਾਵਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਘਰ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਬੰਦੂਕ, ਚਾਕੂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ, ਸਮਝਾਉਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਰਾਨ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਸੋਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਗ, ਟੈਬਲੇਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਬਾਠਾਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਲਈ ਲਿਜਾਣਾ, ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮੋਟੀਵੇਟ ਕਰਨਾ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾ ਹੋਣ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਸਕ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ JAG BANI
 Chandigarh, R.N.J. Regd. no. CH48/PUN/2020/82484
 Jalandhar Head Office: 0181-2280104/7, 5067200/1.
 Toll Free No.: 18001371800
 Fax: 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt.: 0181-5067263, 5067253
 advt@jagbani.com, news@jagbani.com
 Circulation: 0181-5067251, 98151-65655
 Chandigarh Office: 0172-5069225, 980265036994-98-98-97-98.
 Fax Ludhiana: 0172-5036393, 5035141.
 Published & Printed for the Proprietor The Hind Sanjwal Limited, Gull Lines, Jalandhar by Mr. R.S. Jolly. Printed by Punjab Kesari Press and published 7A, 9, 10 Sector 25-D Chandigarh. Editor: Mr. R.S. Jolly
 * (Editor responsible for selection of news under P.R.B. Act.)

ਜਗ ਬਾਣੀ

TUE, 28th FEBRUARY 2023

ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਚ ਨਕਲ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਣ ਗਈ

ਗਿਆਨ, ਸਦਾਚਾਰ, ਝੁੱਕਵਾਂ ਆਚਰਨ, ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਤਕਨੀਕੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਹਨ, ਕਪਾਹ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਨੌਤਕਤਾ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਪੱਖ ਸਿੱਖਿਆ ਇਕ ਸੋਸਾਈਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੋੜਣ 'ਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਯਮ, ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤ ਪ੍ਰਥਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਅਸਲ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਗੁਣ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੌਤਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਚ ਸਫਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਖਣ-ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੁੱਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ 2 ਗੁਣਾਂ 'ਚ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਲਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸੋਝੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ 'ਚ ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਵੇਚਣ ਅਤੇ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਵਸਤੂ 'ਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅੰਜ ਸਮਾਜ 'ਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਸਤੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਫ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 'ਦੁਕਾਨਾਂ' ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਉੱਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਨਕਲ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ 'ਚ ਸਭ ਚੰਗੀਆਂ ਵਰਤਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਚੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਲਕੀਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ 'ਮਨ ਕੀ ਬਾਤ' ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਚ ਨਕਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?

ਕੁਝ ਲੋਕ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਚ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚੀਏ? ਇਹ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ 'ਚ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਕਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਉਲਝਣ 'ਚ ਹਨ ਕਿ ਵਧੀਆ ਅੰਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?

ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਨਕਲ ਜਾਂ ਪਰਚਾ ਲੀਕ ਹੋਣ ਵਰਗੇ ਪਰਛਾਣ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ 'ਚ ਸਿੱਕੇ ਦੀ ਖਟਕ ਨੂੰ ਜੋ ਅਹਿਮੀਅਤ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੋਬ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਮਿਹਨਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰ ਰੰਗ ਲਿਆਵੇਗੀ। ਕੋਈ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ 2-4 ਅੰਕ ਵੱਧ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਢਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਰੁਨੀ ਤਾਕਤ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਕਲ ਰਹਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਉਣੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

3 ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੇ ਸਾਲ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸਮਝੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਚ-ਪਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਕਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਨੁਕਸ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਭਵਨ 'ਚ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਇਕ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਲੀਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅੰਜਕਾਲ ਆਮ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁਣ ਇਕ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ JAGBANI
 Ludhiana, R.N.J. Regd. No. RUPJUN/2020/82587
 Jambhar Head Office: 0181-2281047, 2281047, 2607200/1.
 Toll Free No.: 18001371800
 Fax: 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt.: 0181-5067263, 5067253
 ad@jagbani.com, info@jagbani.com
 Circulation: 98151-65655, 0181-5067251
 Ludhiana Office: 0161-5922300, 5922302, 5922303, 5922304.
 Fax Ludhiana: 0161-5922301/2
 Published & Printed for the Proprietor The Hind Samachar Ltd. by
 Coll. Lines, Bhadrachal, By Mr. R.S. Jolly. Printed by Jagat Vijay Printers,
 B-71, Phase-VIII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Published from
 26-A, Sanabha Nagar, Ludhiana. Editor: Mr. R.S. Jolly
 *Editor responsible for selection of news under P.R.B. Act.1

पंजाब केसरी

पंजाब केसरी
SUN, 19 MARCH 2023
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

Sunday, 19 March, 2023

नैतिकता है स्वस्थ समाज की आत्मा

उन्नति और प्रगति के इस दौर में एक ओर हमने बहुत कुछ खोया है जबकि दूसरी ओर बहुत कम पाया है। भले ही हमने भौतिकता के माध्यमों से शिखरों को क्यों न छु लिया हो किन्तु हम पतन की ओर ऐसे गिरते जा रहे हैं कि गिरती नैतिकता एवं पतन की पराकाष्ठा की ओर हम अपना ध्यान ही नहीं दे पा रहे हैं।

आज के मानव ने अपना परिष्कार और परिमार्जन त्याग दिया है, आत्मालोकन करना छोड़ दिया है, साथ ही संस्कार आधारित शिक्षा का त्याग कर अपनी नैतिकता को एक खूटी पर टांग दिया है और अपनी नैतिकता के सार को गिराकर स्वर्ण किलकारी मारकर हंस रहा है, ऐसे में समग्र मानव जाति के लिए यह बहुत ही चिंता का विषय बन गया है। चितकों का मानना तो यहां तक भी है कि शायद हम भविष्य में इंसान भी न रह पाएं और हैवान से भी बदतर होते चले जाएं।

आज मनुष्य की सोच इतनी बदलती जा रही है कि मनुष्य को अपने स्वार्थ के आगे नैतिकता मूल्यहीन लगने लगी है। नैतिकता का स्तर यहां तक गिर गया है कि पुत्र अपने माता-पिता, भाई-बहन या अन्य रिश्तेदारों की हत्या तक करने में कोई संकोच नहीं करता। समाज में हर दिन बढ़ रहे अपराध-

हत्या, अपहरण, चोरी, लूट-मार, बलात्कार आदि मानव की गिरती नैतिकता के प्रत्यक्ष प्रमाण हैं। सुशासन का तो अर्थ ही बदल गया है जबकि सुशासन का अर्थ किसी सामाजिक, राजनीतिक इकाई को इस प्रकार चलाना है जो सकारात्मक परिणाम दे। सुशासन को सुनिश्चित करने के लिए जागरूकता, दक्षता और प्रभावी शासन व्यवस्था आदि सामाजिक और आर्थिक विकास के लिए आवश्यक तत्व होते हैं। सुशासन में

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

पर ही तय की जा सकती है। जैसे प्रभावशाली कानूनव नियमों का निर्माण और फिर उन्हें प्रभावशाली ढंग से लागू किया जाना।

नैतिकता मानव आचरण को दर्शाने वाला एक प्रयास है जो अच्छे जीवन व्यतीत करने में सहायक होता है। जिम्मेदारी और जवाबदेही नैतिकता के दो अंग हैं और ये अंग ही सुशासन बनाते हैं।

आज हमारे समाज में हमारे द्वारा चुने गए नेता, मंत्री, राजनीति कार्यकारी संगठनों में नैतिकता का

कितना अंश है, यह समझने का समय आ गया है। भले ही हम आज आजादी के 75 सालों के उपरांत आजादी का अमृत महोत्सव मना रहे हों, पर हमें प्रष्टाचार से मुक्ति का रास्ता अभी तक नहीं मिला।

नैतिकता मानव आचरण का सही मार्ग दिखाने का एक प्रयास है और यह जीवन में नैतिक गुणों को लागू कर व्यक्ति को अच्छे जीवन जीने में मदद करती है। आज के समय में दुनिया के विभिन्न देशों में लोकतंत्र के प्रसार और उत्थान ने शासन में नैतिकता के मुद्दे को उजागर किया है।

नैतिकता का मुख्य उद्देश्य नैतिक सिद्धांतों, प्रथाओं और व्यवहार के लिए मुख्य सरोकार के साथ सुशासन निश्चित करना है। अगर हम इतिहास को देखें तो वहां पर सुशासन की कल्पना रामराज्य से की जाती थी। अच्छे बनो और अच्छे करो का मुख्य सूत्र सभी राजतंत्रों पर लागू किया जाता है।

सुशासन लाने में नैतिकता और नैतिक मूल्यों की महत्वपूर्ण भूमिका है। शासन में नैतिक मूल्यों को

मजबूत करने के कई तरीके हैं, जिनमें मुख्य रूप से निःस्वार्थता, जवाबदेही, उच्च सत्यनिष्ठ, ईमानदारी, अपनेपन की भावना और जिम्मेदारी शामिल है। नैतिकता और नैतिक मूल्य सुशासन में अधिकतम लोक कल्याण ला सकते हैं इसलिए सरकारी और निजी कर्मचारियों को प्रशासन में नैतिकता को अधिक बढ़ावा देना चाहिए।

अब समय रहते हमें अपनी विचारधारा बदलने की आवश्यकता है और भारत जैसे विशाल देश में आदर्श और नैतिकता के गिरते स्तर को उठाने में हमें अपनी साथीक पहल दिखानी होगी, तभी हमारा कला उज्वल और स्वर्णिम बन सकता है, इसलिए हम सबका परम कर्तव्य है कि हम इस बदलते हुए निलंबन व संस्कारहीन मानव का अनुसरण करना छोड़ें और हर विकृति का त्याग कर अपनी नैतिकता की रक्षा स्वयं करें।

नैतिकता का पवन परचम, आज फिर से लहराना होगा, सकल विश्व को इस भारत का, दिव्य ज्ञान सिखलाना होगा।

हैं ऊंचा आदर्श हमारा, यह फिर से बतलाना होगा, विश्वगुरु भारत बन जाए, फिर से वह शंख बजाना होगा। drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

SUN, 19 MARCH 2023

ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਤਮਾ

ਊਨਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ 'ਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗਵਾਇਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੜਾ ਘੱਟ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੀ ਅਸੀਂ ਭੌਤਿਕਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਛੂਹ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਇੱਥੇ ਡਿੱਗਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਡਿੱਗਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸਵੈ-ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਕਾਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿੱਲੀ 'ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਦ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਚਿੰਤਕਾਂ 'ਚ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀਏ ਤੇ ਹੋਵਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੇ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਈਏ।

ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਇੰਨੀ ਬਦਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਮੱਲ੍ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ, ਭਰਾ-ਭੈਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਤਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਤੱਕ ਕਰ ਦੇਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਿੱਧਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਮਾਜ 'ਚ ਹਰ ਇਨ ਵਧ ਰਹੇ ਅਪਰਾਧ-

ਕਤਲ, ਅਗਵਾ, ਚੋਰੀ, ਲੁੱਟ-ਖੋਹ, ਜਬਰ-ਜ਼ਨਾਹ ਆਦਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਡਿੱਗਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਹਾਪਖੀ ਨਤੀਜਾ ਦੇਵੇ।

ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਆਦਿ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਸ਼ਾਸਨ 'ਚ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਕੁਝ

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ।

ਨੈਤਿਕਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਯਤਨ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੀ ਜਿਵਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨ 'ਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਅੰਗ ਹੀ ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਨੇਤਾ, ਮੰਤਰੀ, ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ 'ਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ

ਹੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 75 ਸਾਲਾਂ ਉਪਰੰਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਹਾਉਤਸਵ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹੋਏ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਟਾਚਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਰਣ ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਯਤਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਨੇ ਸ਼ਾਸਨ 'ਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

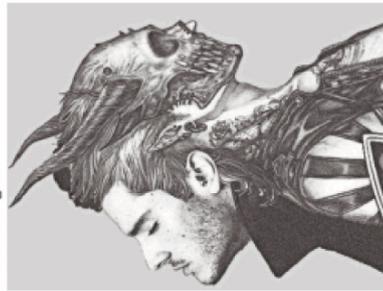
ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਨੈਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਲਈ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਰਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਆਗੂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੂਤਰ ਸਾਰੇ ਰਾਜਤੰਤਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ਾਸਨ ਲਿਆਉਣ 'ਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਸ਼ਨ 'ਚ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਤਰੀਕੇ

ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ, ਜਵਾਬਦੇਹੀ, ਉੱਚ ਸੱਚੀ ਲਗਨ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਅਪਣੇਪਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸੁਸ਼ਾਸਨ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੱਧ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਆਦਰਸ਼ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਡਿੱਗਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕ ਪਹਿਲ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਕੱਲ ਉੱਜਵਲ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪਰਮ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਦਲਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਲਜ ਤੇ ਸਸਕਾਰਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਨਾ ਛੱਡੀਏ ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਗੜ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਗੱਖਿਆ ਖੁਦ ਕਰੀਏ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਕਾ ਪਵਨ ਪਰਚਮ, ਆਜ ਫਿਰ ਸੋ ਲਹਰਾਨਾ ਹੋਗਾ,

ਸਕਲ ਵਿਸ਼ਵ ਕੇ ਇਸ ਭਾਰਤ ਕਾ, ਵਿਦਯ ਗਿਆਨ ਸਿਖਲਾਨਾ ਹੋਗਾ। ਹੋ ਉਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਹਮਾਰਾ, ਯਹ ਫਿਰ ਸੋ ਬਤਲਾਨਾ ਹੋਗਾ, ਵਿਸ਼ਵਗੁਰੂ ਭਾਰਤ ਬਨ ਜਾਏ, ਫਿਰ ਸੋ ਵਹ ਸੋ ਖਜਾਨਾ ਹੋਗਾ।

पंजाब केसरी

FRI, 26 MAY 2023

पंजाब
केसरी

FRI, 26 MAY 2023
EDITION: JALANDHAR, PAGE NO. 4

बच्चों से छीना जा रहा बचपन

वे दिन भी क्या दिन थे, जब हमारी पेंट की जेब में कंचे, रंग-बिरंगे पत्थर, कांच की चूड़ियों के टुकड़े, माचिस की खाली डिब्बियां हुआ करती थीं। रिमझिम बारिश में खूब भीगते थे। खेत-खलिहान की गीली मिट्टी से तरह-तरह के खिलौने बनाते, बालू के ढेर में गड्डे बना कर नीचे से हाथ मिलाते थे। बचपन एक ऐसी उम्र होती है, जब बगैर किसी तनाव के मस्ती से जिंदगी का आनन्द लिया जाता है। नन्हेहों पर फूलोंसी खिलती हंसी, वो मुस्कुराहट, शरारत, रूठना-मनाना, जिद पर अड़ जाना, ये सब बचपन की पहचान होती हैं।

सच कहें तो बचपन ही वह वक्त होता है, जब हम दुनियादारी के झमेलों से दूर अपनी ही मस्ती में मस्त रहते हैं। कागज की नाव बनाकर नालियों में तैरकी की प्रतियोगिता हुआ करती थी। और तो और, दूसरे के बगीचे से आम, अमरूद और बेर चुरा कर खाते थे। उसका अपना एक अलग ही मजा था। कभी-कभी पकड़े जाते तो डांट भी खूब पड़ती थी। शरारत, खेल-कूद, मौज-मस्ती, न कल की फिक्र थी न आज की चिंता। ऐसी ही बहुत-सी शैतानियों से भरा पड़ा था हमारा बचपन।

सच में बचपन उम्र का सबसे बेहतरीन पड़ाव है, लेकिन पिछले कुछ वर्षों में बहुत कुछ बदल गया है। गिल्ली डंडा, कंचे गोली, चोर-सिपाही, टीपू जैसे खेलों की जगह आधुनिक गेम्स ने ले ली है। बीते बचपन के उन खेलों के बारे में आज के बच्चे जानते तक नहीं। मोबाइल और कम्प्यूटर पर फ्री फायर, पबजी, मोर्टल कॉम्बैट, सबवे सर्फ और टैंपल रन जैसी खेलों ने उन खेलों को बाहर कर दिया है।

हमारी आज की इस आपाधापी और भागदौड़ भरी जिंदगी में बचपन गुम-सा हो गया है। अब बच्चों को रामायण, महाभारत और परियों की कहानियां कोई नहीं सुनाता। मेले में बच्चे अब खिलौनों के लिए हठ भी नहीं करते। उनमें वो पहले जैसा चंचलपन और अलहड़पन भी नहीं रह गया।

इस सबमें उनके परिवेश, माता-पिता का बहुत ज्यादा कसूर है। उनके पास अपने बच्चों के लिए समय ही नहीं है। वे बच्चों को वीडियो गेम थमा देते हैं और बच्चा घर की चारदीवारी के बाहर की दुनिया को कभी

समझ ही नहीं पाता। वह अपने में ही दुबक कर रह जाता है। अभिभावक अपनी इच्छाओं के बोझ तले उनके बचपन को दबाने को लालायित हैं। अपने बचपन के दिनों को तो याद कर वे जरूर फिल्म 'दूर की आवाज' का ये गाना गुनगुनाते होंगे- 'हम भी अगर बच्चे होते, नाम हमारा होता गपलू, पपलू, खाने को मिलते लड्डू।'

आज के बच्चे केवल अपने घरों में कैद होकर रह गए हैं। वे दिन भर मोबाइल, टी.वी., वीडियो गेम आदि पर व्यस्त रहते हैं, एक वर्चुअल दुनिया में सिमट कर रह गए हैं। आज बच्चों की किलकारियां और उनकी शरारतों की आवाजें सुनने को नहीं मिलतीं। आज का बचपन पढ़ाई के बोझ तले गुम हो गया है और तकनीक के जाल में उलझ कर, डिजिटल गैजेट्स में सिमट कर गुम हो गया है। अब बच्चे समय से पहले ही बड़े हो रहे हैं क्योंकि उन्हें मोबाइल टी.वी. आदि के माध्यम से वह सारी जानकारी प्राप्त हो जा रही है, जो बड़ों को मिलनी चाहिए।

यह समाज के लिए एक चिंताजनक स्थिति है। छोटी सी उम्र में ही इन बच्चों को प्रतिस्पर्धा की दौड़ में शामिल कर दिया जाता है, जिसके चलते उन्हें स्वयं को दूसरों से बेहतर साबित करना होता है। इसी बेहतरी व प्रतिस्पर्धा की कशमकश में बच्चों का बचपन कहीं खो सा जाता है। वैसे माता-पिता चाहते हैं कि उनका बच्चा बड़ा होकर डॉक्टर, इंजीनियर या बड़ा अफसर बने। वे अब तक उस अवधारणा को ही अपनाए हुए हैं कि 'खेलोगे कूदोगे तो होंगे खराब', जिसके चलते हर पल प्रतिस्पर्धा के माहौल में आज बच्चों पर बस्ते का बोझ बढ़ता जा रहा है।

हालांकि पढ़ाई-लिखाई भी जीवन में जरूरी है और उसकी महत्ता को नकारा नहीं जा सकता, लेकिन बचपन भी कहां दोबारा लौट कर आने वाला है। इसीलिए अभिभावकों का भी दायित्व बनता है कि वे अपने बच्चों को इस अवस्था का भरपूर लाभ उठाने दें। पढ़ाई-लिखाई अपनी जगह है, आज के दौर में उसकी अहमियत को नजरअंदाज नहीं किया जा सकता, परंतु बचपन भी दोबारा लौटकर नहीं आता। कम से कम इस उम्र में तो आप उन्हें खुला समय और बचपन का पूरा लुत्फ उठाने दें।

drmlsharma5@gmail.com

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

ਜਗ ਬਾਣੀ

FRI, 26 May 2023

ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਬਚਪਨ

ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਕੀ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਪੇਂਟ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਬਾਟੇ, ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਪੱਬਰ, ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਮਾਚਿਸ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਡੱਬੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਰਿਮਿਓਮ ਮੀਂਹ 'ਚ ਖੂਬ ਡਿੱਜਦੇ ਸੀ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਬਾਲੂ ਦੇ ਚੇਰ 'ਚ ਖੱਡੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਣਾਅ ਦੇ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੰਨ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਡੁੱਲਾਂ ਜਿਹਾ ਖਿੜਦਾ ਹਾਸਾ, ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਹਟ, ਸ਼ਰਾਰਤ, ਭੁੱਸਣਾ, ਮਨਾਉਣਾ, ਜਿੱਦ 'ਤੇ ਅੜ ਜਾਣਾ ਇਹ ਸਭ ਬਚਪਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਕਹੋ ਤਾਂ ਬਚਪਨ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਸਤੀ 'ਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਲੀਆਂ 'ਚ ਤੈਰਾਕੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਗੀਚੇ 'ਚੋਂ ਅੰਬ, ਅਮਰੂਦ ਅਤੇ ਬੇਰ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਮਜਾ ਸੀ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਡਾਂਟ ਵੀ ਖੂਬ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਰਤ, ਖੇਡਣਾ, ਮੌਜ-ਮਸਤੀ, ਨਾ ਕੱਲ ਦੀ ਫਿਕਰ ਸੀ, ਨਾ ਅੱਜ ਦੀ ਚਿੰਤਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੇਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਸਾਡਾ ਬਚਪਨ।

ਸੱਚੀ ਬਚਪਨ ਉਮਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਪੜਾਅ ਹੈ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ, ਬਾਟੇ, ਚੋਰ-ਜਿਪਾਹੀ, ਟੀਪੂ ਵਰਗੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਗੇਮਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।

ਬੀਤੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾਣਦੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ। ਮੋਬਾਈਲ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਵੀ ਫਾਇਰ, ਪਬਜੀ, ਮੌਰਟਲ ਕਾਂਬੈਟ, ਸਬਵੇਅ ਸਰਫ ਅਤੇ ਟੈਪਲਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬਚਪਨ ਗਵਾਚ ਜਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮਾਇਣ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਤੇ ਪਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ। ਮੌਲੇ 'ਚ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਲਈ ਜਿੱਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਚੌਚਲਪਣ ਅਤੇ ਅੱਲ੍ਹੜਪਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਭ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਧ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀਡੀਓ ਗੇਮਾਂ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਕਦੀ-ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਚ ਹੀ

ਸਿਸਕ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਫਿਲਮ 'ਦੂਰ ਕੀਆਵਾਜ਼' ਦਾ ਇਹ ਗਾਣਾ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ 'ਹਮ ਭੀ ਅਗਰ ਬੱਚੇ ਹੋਤੇ, ਨਾਮ ਹਮਾਰਾ ਹੋਤਾ ਗਪਲੂ, ਪਪਲੂ, ਖਾਨੇ ਕੇ ਮਿਲਤੇ ਲੱਛੂ।'

ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਕੈਦ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਦਿਨ ਭਰ ਮੋਬਾਈਲ, ਟੀ. ਵੀ., ਵੀਡੀਓ ਗੇਮ ਆਦਿ 'ਚ ਰੁੱਝ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਰਚੁਅਲ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ।

ਅੱਜ ਦਾ ਬਚਪਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਉਲਝ ਕੇ, ਡਿਜੀਟਲ ਗੇਮਜ਼ 'ਚ ਸਿਮਟ ਕੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੱਚੇ

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਬਾਈਲ, ਟੀ. ਵੀ. ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡਿਆਂ ਕੋਲ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇਕ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਡਿੱਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ 'ਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਦੌੜ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਬਿਹਤਰੀ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਬੋਪੰਜ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਜਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਬਣੇ। ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ 'ਖੇਲੋਗੇ ਕੂਦੇਗੇ ਤੋਂ ਹੱਗੇ ਖਰਾਬ', ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਰ ਪਲ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਬਸਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਵੀ ਜੀਵਨ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਬਚਪਨ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦੇਣ।

ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਉਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਬਚਪਨ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਪਰਤ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸ ਉਮਰ 'ਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਜਾ ਲੈਣ ਦਿਓ।

drmlsharma5@gmail.com

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

पंजाब केसरी

Sat, 10 June 2023

पंजाब केसरी
SAT, 10 JUNE 2023
EDITION: JALANDHAR, PAGE NO. 6

मुफ्तखोरी से डगमगाते आर्थिक हालात

गांधी जी को यदि कर्मयोगी की प्रतिमूर्ति मान लिया जाए तो इसमें अतिशयोक्ति नहीं होगी। उन्होंने स्पष्ट रूप से कहा था कि मैं देश में किसी को मुफ्तखोरी की अनुमति नहीं दे सकता। उनका कहना था कि शारीरिक परिश्रम के बगैर किसी व्यक्ति को भोजन नहीं मिलना चाहिए। गहराई से देखें तो राजनीतिक पार्टियों की मुफ्त योजना संबंधी घोषणाएं देश के सामूहिक मानस को भिखारी बना रही हैं।

जिस व्यक्ति, समाज और देश के अंदर यह भाव और व्यवहार नहीं है कि अपने सम्बन्ध उत्पन्न कठिनाइयों, चुनौतियों को स्वयं के परिश्रम से निपटारना, वह व्यक्ति, समाज और देश कभी सशक्त और आत्मनिर्भर नहीं बन सकता। एक बार समाज को मुफ्तखोरी का स्वाद लग जाए तो परिश्रम कर स्वयं को सक्षम बनाने का संस्कार ही समाप्त हो जाता है।

इस विचार और व्यवहार का प्रभाव देखिए कि जिनके लिए कुछ किलो राशन, कुछ यूनिट बिजली या कुछ लीटर पानी का खर्च मायने नहीं रखता, वे भी आज इन मुफ्त की योजनाओं का इंतेजार करते रहते हैं, जबकि जनतंत्र में तो सरकारें अपने संसाधनों का आबंटन लोकहित के महेनजर करती हैं तथा सौंधान के नीति निर्देशक तत्वों में भी सरकारों से लोक कल्याणकारी व्यवहार की अपेक्षा की जाती है। वैसे तो अनुच्छेद-282 में अनुदान की व्यवस्था भी है, पर जन कल्याणकारी उपायों तथा मुफ्त उपहार के बीच अंतर की एक बारीक रेखा है।

देश के सर्वांगीण विकास को सुनिश्चित करने के

लिए राजनीतिक दलों का गठन होता है, उनके रास्ते अलग हो सकते हैं, पर सभी दलों को राष्ट्र निर्माण में अपनी भूमिका निभानी चाहिए। वर्ष 2020-21 में आर.बी.आई. की राजकोषीय जोखिम भरी रिपोर्ट में भारी कर्जदार राज्यों में कर्ज सकल थ्रू लू उपाद (जी.डी.एस.पी.) के आधार पर ज्यादातर राज्यों की वित्तीय हालत बहुत बुरी है और पंजाब में तो यह सबसे अधिक 53.6 फीसदी है, जो चिंता का विषय है।

अन्य राज्यों, राजस्थान में 39.5 फीसदी, बिहार में 38.6, केरल में 37, उत्तर प्रदेश में 34.9, पश्चिम बंगाल में 34.2, झारखंड में 33.0, आंध्र प्रदेश में

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

32.5, मध्यप्रदेश में 31.3 तथा हरियाणा में 29.4 फीसदी के साथ बड़े कर्जदार राज्य हैं। इन राज्यों का भारत के सभी राज्य सरकारों द्वारा कुल व्यय का लगभग आधा हिस्सा है और ये राजकोषीय उत्तरदायित्व और बजट प्रबंधन कानून 2003 का उल्लंघन भी कर रहे हैं।

एक अनुमान है कि विभिन्न राज्यों में मुफ्त उपहारों पर खर्च जी.एस.डी.पी. के 0.1 से 2.7 फीसदी के बीच है। पंजाब और आंध्र प्रदेश जैसे अत्यधिक ऋणग्रस्त राज्यों में मुफ्त उपहार जी.एस.डी.पी. के दो फीसदी से अधिक है। भारत के नियंत्रक एवं महालेखा परीक्षक के नवीनतम आंकड़ों के अनुसार,

हैं। इस संबंध में हमें दक्षिण अमरीकी देश वेनेजुएला के उदाहरण से सीख लेनी चाहिए। पिछली सदी के आखिरी दशक में तेल के बढ़ते मूल्यों से इस खनिज संपन्न देश में संपन्नता आई। उस भ्रष्ट को उत्पादक चीजों पर खर्च करने के बजाय वहां की सरकार ने जनता को मुफ्त में खाने से लेकर आवागमन आदि की सुविधाएं दीं। कुछ ही वर्षों में तेल के दामों में गिरावट के कारण वहां की अर्थव्यवस्था धड़ाम से नीचे गिर गई।

आज भी उसकी अर्थव्यवस्था पूरी तरह पटरी पर नहीं आई है। वहां अराजकता सरीखी स्थिति है। श्रीलंका की वर्तमान दुर्दशा से भी हम सीख सकते हैं। साफ है राजनीतिक दलों को वित्तीय अनुशासन की आवश्यकता को समझना चाहिए। मुफ्त सुविधाएं देने के बजाय लोगों की क्षमता का विकास करना चाहिए। राष्ट्र के सत्त्व विकास के लिए और भारत को अग्रणी देशों की श्रेणी में लाने के लिए इसकी गहन आवश्यकता है। बड़ा सवाल है कि क्या मुफ्तखोरी से देश का आर्थिक तानाबाना स्वस्थ बना रह पाएगा?

विकासित देशों में भी मुफ्त सुविधाएं देने के बड़े चलन ने राष्ट्र को भी मुफ्त सुविधाएं देने के बड़े चलन ने राष्ट्र की मजबूती को सत्त्व प्रक्रिया को कमजोर किया है। सड़क, बदरगाह, एयरपोर्ट आदि बांचागत विकास के मामले में हम अमरीका और चीन से काफी पीछे हैं। कुछ सरकारों ने इसको गति देने का काम किया है, पर हमें इसके लिए और संसाधनों की आवश्यकता है। राज्य सरकारें इसमें सहयोग कर सकती हैं, लेकिन उनमें से आंध्रकाश मुफ्तखोरी को राजनीति में उलझी

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

Sat, 10 June 2023

ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਕਾਰਨ ਡਰਾਮਗਾਉਂਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕਰਮਯੋਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਮਰਤੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ 'ਚ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੌ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰੀਰਿਕ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਫਤ ਯੋਜਨਾ ਸਬੰਧੀ ਔਲਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮਾਨਸ ਨੂੰ ਡਿਘਰੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਹ ਭਾਵ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਔਕੜਾਂ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗਾ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕਦੀ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੋਚਕਾਰ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਿੱਲੇ ਰਾਸ਼ਨ, ਕੁਝ ਯੂਨਿਟ ਬਿਜਲੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਰਚ ਮਾਫਿਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਉਹ ਵੀ ਔਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਫਤ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ 'ਚ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਮੱਦਨਜ਼ਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ 'ਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੋਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਧਰਾ-282 'ਚ ਗੁੱਟ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਤੋਹਫਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਫਰਕ ਦੀ ਇਕ ਬਾਰੀਕ ਲਕੀਰ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ

ਸਿਆਸੀ ਦਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿਆਸੀ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ 'ਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2020-21 'ਚ ਆਰ. ਬੀ. ਆਈ. ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋਖਮ ਭਰੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਭਾਰੀ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਸੂਚਿਆਂ 'ਚ ਕਰਜ਼ਾ ਸਮੁੱਚੇ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (ਜੀ. ਡੀ. ਐੱਸ. ਪੀ.) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੂਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਭਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 53.6 ਫੀਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਸੂਚਿਆਂ, ਰਾਜਸਥਾਨ 'ਚ 39.5 ਫੀਸਦੀ, ਬਿਹਾਰ 'ਚ 38.6, ਕੇਰਲ 'ਚ 37, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ 34.9, ਪੱਛਮੀ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਬੰਗਾਲ 'ਚ 34.2, ਝਾਰਖੰਡ 'ਚ 33.0, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ 32.5, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ 31.3 ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ 29.4 ਫੀਸਦੀ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਸੂਬੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਦਾ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਚਿਆਂ 'ਚ ਮੁਫਤ ਤੋਹਫਿਆਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਜੀ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਪੀ. ਦੇ 0.1 ਤੋਂ 2.7 ਫੀਸਦੀ ਦਰਮਿਆਨ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਰਗੇ ਬੇਹੱਦ ਕਰਜ਼ ਵਾਲੇ ਸੂਚਿਆਂ 'ਚ ਮੁਫਤ ਤੋਹਫੇ ਜੀ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਪੀ. ਦੇ 2 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਪਟੂਲਰ ਅੰਡ ਆਡਿਟਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਅਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ

ਸਬਸਿਡੀ 'ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਸਾਲ 2020-21 ਅਤੇ ਸਾਲ 2021-22 ਦੌਰਾਨ 12.9 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ 11.2 ਫੀਸਦੀ ਵਧਿਆ ਹੈ।

ਸੂਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਲ ਮਾਲੀਆ ਖਰਚੇ 'ਚ ਸਬਸਿਡੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 2019-20 ਦੇ 7.8 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਸਾਲ 2021-22 'ਚ 8.2 ਫੀਸਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਫਤ ਤੋਹਫੇ ਕੁੱਲ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਿਆਸੀ ਦਲ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ। ਸਿਆਸੀ

ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵੀ ਮਿਲੇ।

ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਸਮਰੱਥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਫਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿਵਾਜ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੀ ਚੋਲ ਰਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੜਕ, ਬੰਦਰਗਾਹ, ਐਅਰਪੋਰਟ ਆਦਿ ਢਾਚਾਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਚੀਨ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਪਿੱਛੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫਰਤਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ 'ਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਉਲਝਾਈਆਂ

ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ ਵੈਨੇਜ਼ੁਏਲਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖੀ ਦਹਾਕੇ 'ਚ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖਣਿਜ ਭਰਪੂਰ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਸਿੱਖਣਾ ਆਈ। ਉਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਕ ਚੌਜ਼ਾ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ 'ਚ ਖਾਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਗਿਰਾਵਟ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਧਰੋਮ ਕਰ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੀ।

ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਣਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਆਰਾਜਕਰਾ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਸੀਲੋਕਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਦੁਰਦਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਫਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਚੋਲ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮੋਹਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਣੀ 'ਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤਾਨਾ-ਬਾਨਾ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਿਆ

ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੀ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਦਮ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਡਰਾਮਾਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਤਾਰਿੱਖੇ 'ਤੇ ਖਾਹੁਰ ਇਸ ਮੁਫਤ-ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी

WED, 21 June 2023

पंजाब
केसरी

WED, 21 JUNE 2023

EDITION: JALANDHAR, PAGE NO. 6

पहले कर्तव्य निभाएं, फिर अधिकार मांगें

भारत एक लोकतांत्रिक देश है, जहां नागरिक अपने अधिकारों के साथ पूरी स्वतंत्रता से रहते हैं। अपने देश के प्रति भारत के नागरिकों के बहुत से कर्तव्य भी हैं। अधिकार और कर्तव्य, एक ही सिक्के के दो पहलू हैं और दोनों साथ-साथ चलते हैं। यदि हम अधिकार रखते हैं, तो हम उन अधिकारों से जुड़े हुए कुछ कर्तव्य भी रखते हैं। जहां भी हम रह रहे हैं, घर, समाज, गांव, राज्य या देश ही क्यों न हो, वहां अधिकार और दायित्व हमारे साथ कदम से कदम मिलाकर चलते हैं।

बचपन में माता-पिता तथा परिवारों की आज्ञा मानना भी कर्तव्य कहलाता है, विद्यार्थी जीवन में गुरु की आज्ञा ही उसका कर्तव्य बन जाती है। युवावस्था में उसके कर्तव्य परिवारों, पड़ोसियों के अतिरिक्त राष्ट्र के प्रति भी हो जाते हैं। उसके कंधों पर समाज और राष्ट्र की उन्नति का भार आ पड़ता है। उसे देश की कारीगरी, कला-कौशल और व्यापार की उन्नति करनी पड़ती है। ऐसे तमाम दायित्वों से उसका जीवन सदा त्याग, तपस्या और सेवा-भाव में लिप्त रहता है। जिस प्रकार प्रत्येक शासक का कर्तव्य अपनी प्रजा की रक्षा करना है, ठीक उसी प्रकार प्रजा का कर्तव्य भी उसकी नीतियों पर अमल करना है।

शिक्षक का कर्तव्य अपने छात्रों के हृदय पर से अज्ञानता का अंधेरा हटकर उन्हें आदर्शवादी बनाना है। यही सब मानव के कर्तव्य हैं।

अपने कर्तव्यों को आदर सहित पूरा करना कर्तव्य परायणता कहलाता है। इनको पूरा करने के लिए अनेक कठिनाइयों का सामना करना पड़ता है। जो अपने कर्तव्य के पथ से विचलित हो जाता है, उसका समाज में आदर नहीं होता। जो मानव लज्जा, भय, निंदा और विघ्नों की चिंता न करके अपने-अपने कर्तव्यों पर अटल रहते हैं, वे जीवन में कभी असफल नहीं हो सकते। जिस प्रकार महाराणा प्रताप ने अनेक कष्टों को सहन किया, पर मुगलों के सामने नतमस्तक नहीं हुए। कर्तव्य पालन से ही हम असंभव कार्य को भी संभव बना

सकते हैं।

सही मायनों में तो अधिकार और कर्तव्य के बीच सकारात्मक और नकारात्मक का अद्भुत गठजोड़ है। उदाहरण स्वरूप, महाभारत के युद्ध के समय अर्जुन को मोह रूपी सागर ने घेर लिया था, जिससे वे 'किकर्तव्यविमूढ़' हो गए तो भगवान श्री कृष्ण को 'गीता ज्ञान' देकर उनको कर्तव्य के लिए प्रेरणा-जोश का मार्ग दिखलाना पड़ा। समाज में प्रत्येक व्यक्ति का अधिकार खुद उसका कर्तव्य बन जाता है। यदि एक व्यक्ति चाहता है कि वह अपने अधिकारों का उपभोग बिना किसी रुकावट के कर सके और समाज

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

में लोग उसके अधिकार में विघ्न बाधा उत्पन्न न करें,

तो उसका कर्तव्य है कि वह उसी प्रकार के दूसरे व्यक्तियों के अधिकारों को मान्यता प्रदान करे तथा उनके अधिकारों के उपभोग में विघ्न-बाधा उत्पन्न न करे।

इसमें दो राय नहीं कि कुछ न कुछ कर बैठने को ही कर्तव्य नहीं कहा जा सकता। अधिकार जताने से कभी अधिकार सिद्ध नहीं होता। अधिकार पाना और अधिकारी होना एक ही बात नहीं हो सकती। अधिकार के लिए संघर्ष करना कोई पाप नहीं, बल्कि कर्तव्य है। कर्तव्य ऐसा आदर्श है जो कभी धोखा

नहीं दे सकता और धैर्य एक ऐसा कड़वा पौधा है, जिस पर हमेशा मीठे फल आते हैं। इसलिए कर्तव्य पालन ही जीवन का सच्चा मूल्य है।

कर्तव्य और अधिकार एक-दूसरे से अभिन्न हैं। जब हम यह समझते हैं कि समाज और राज्य में रह कर हमारे कुछ अधिकार हैं, तो हमें यह भी समझना चाहिए कि समाज और राज्य में रहते हुए हमारे कुछ कर्तव्य भी हैं क्योंकि अधिकार और कर्तव्य घनिष्ठ रूप से संबंधित हैं। रिश्तों में भी कर्तव्य और अधिकार का बड़ा महत्व है, जो बिना कुछ कहे सब कुछ सह जाते हैं और दूर रहकर भी अपना कर्तव्य निभाते हैं, वही रिश्ते सच में अपने कहलाते हैं।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

WED, 21 June 2023

ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਓ, ਫਿਰ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਗੋ

ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਜਮਹੂਰੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹਨ। ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਇਕ ਹੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਘਰ, ਸਮਾਜ, ਪਿੰਡ, ਸੂਬਾ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

ਬਚਪਨ 'ਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ 'ਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਭਾਰ ਆਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ, ਕਲਾ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਤਿਆਗ, ਤਪ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ 'ਚ ਗੁੰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਆਪਣੀ ਉਜਾ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗਲ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹਟਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਅੱਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ 'ਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਜ 'ਚ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਮ, ਡਰ, ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਟਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕਦੀ ਵੀ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਤਮਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਸੰਭਵ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ 'ਚ ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਦਰਮਿਆਨ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਮੌਹ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਰੁਕ ਗਏ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ' ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ ਲਈ ਪੁਰਨਾ/ਜੋਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਸਮਾਜ 'ਚ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੁਦ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਵਿਘਨ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੇ।

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਦੋ-ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਜਤਾਉਣ ਨਾਲ ਕਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਧਿਕਾਰ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਦੀ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਅਜਿਹਾ ਕੌੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੁੱਲ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਢਿਮਕੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਸਤੂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਣ। ਇਸ ਲਈ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ 'ਚ ਅਭੇਦ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੂਬੇ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੂਬੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ 'ਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੱਚ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ
ਈ-ਪੇਪਰ

Wed, 21 June 2023

Edition: jalandhar main, Page no. 6

पंजाब केसरी

WED, 28 June 2023

पंजाब
केसरी

WED, 28 JUNE 2023

EDITION: JALANDHAR, PAGE NO. 4

दिखावे की संस्कृति से टूटते रिश्ते

रिश्ते मानवीय भावनाओं का प्रतीक होते हैं। एक ओर जहां हमारे जीवन में कुछ रिश्ते खून के होते हैं, वहीं कुछ भावनाओं से भी बने होते हैं, जो कभी-कभी खून के रिश्तों से भी ज्यादा महत्वपूर्ण हो जाते हैं। रिश्तों के बिना मनुष्य का जीवन अधूरा हो जाएगा। वास्तव में रिश्तों का कोई दायरा नहीं होता।

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

परंतु आज समाज में मानवीय तथा पारिवारिक मूल्य धीरे-धीरे समाप्त होते जा रहे हैं। ज्यादातर लोग अपने स्वार्थ के लिए रिश्ते निभाते हैं, अपनी आवश्यकताओं के हिसाब से मिलते हैं। अमीर रिश्तेदारों का सम्मान करते हैं, उनसे मिलनेको आतुर रहते हैं, जबकि गरीब रिश्तेदारों से मिलने में कतराते हैं। अब तो केवल स्वार्थ सिद्धि की अहमियत रह गई है।

आए दिन हम अखबारों में समाचार पढ़ते रहते हैं कि जमीन-जायदाद, पैसे-जेवर आदि के लिए लोग धिनौने से धिनौना कार्य कर जाते हैं, यहां तक कि अपने ही परिवार वालों की हत्या या फिर अपहरण तक कर जाते हैं।

वैसे तो सोशल मीडिया ने भी लोगों की निजी जिंदगी बर्बाद करने में कोई कसर नहीं छोड़ी क्योंकि वहां पर सब कुछ हकीकत से कोसों दूर होता है, जिसके चलते डिजिटल दुनिया अक्सर रियल लाइफ से मेल नहीं खाती। घर पर रहें तो लैपटॉप पर, बाहर निकलें तो मोबाइल पर उंगलियां चलती ही रहती हैं। दिखावे के इस बाजार में हर दूसरा व्यक्ति डिजिटल और रियल पर्सनैलिटी के बीच उलझा हुआ है।

आज के दौर में हम सोशल मीडिया को पसंद या नापसंद तो करते हैं, लेकिन नजरअंदाज नहीं करते। सोशल साइट्स के प्रति लोगों का बढ़ती एडिक्शन रिश्ते टूटने की वजह बन रहा है। आजकल लोग सोशल लाइफ को रियल लाइफ समझने लगे हैं। ऐसे में लोग ऑनलाइन दुनिया में मेलजोल बढ़ाने के लिए निजी रिश्तों को भी दांव पर लगा देते हैं। रियल पर्सनैलिटी से दूर होकर दिखावटी दुनिया का हिस्सा बन रहे हैं। जबकि उस दिखावटी दुनिया में हमारी सोच, हमारी मानसिकता और पर्सनैलिटी हमारी रियल पर्सनैलिटी से एकदम अलग होती है।

वर्तमान समय में आर्डर, दिखावा,

पाखंड और ऊपरी शानो-शौकत इस कदर हावी हो रहे हैं कि सभी इसके शिकार हो रहे हैं। किसी को पांच रुपए देते वक्त पांच सौ रुपए का नोट निकाल कर लोगों को दिखाना ऐसे लोगों की फितरत है। ज्यादातर सामाजिक समारोह, चाहे वे धार्मिक हों या परंपरागत, सभी धनबांकुरों की गिरफ्त में हैं। सभी ओर पैसे वाले और उनसे जुड़े नेताओं का ही

बोलबाला है। अब ऐसी दिखावटी जिंदगी में लोगों के पास समय बहुत कम है, जिसके कारण रिश्तों का मतलब ही बदलता जा रहा है। लोग आजकल अपने आप में इतने मशगूल रहते हैं कि उन्हें आसपास अपनी व्यक्तिगत या सामाजिक जिम्मेदारियों तक का एहसास नहीं रहता।

रिश्तों में सौहार्द लाने के लिए जरूरी है कि एक-दूसरे की जरूरतों को समझा जाए। कभी-कभी कुछ कारणों से परिवार या समाज में से किसी एक को लगने लगता है कि दूसरा उसे नजरअंदाज कर रहा है, इसलिए जरूरी है कि ऐसी भावनाओं को पनपने न दें। अगर हम अपनी की इच्छाओं की कदर करेंगे, तो हमारे आपसी रिश्तों की डोर और भी मजबूत होगी। किसी भी रिश्ते का मजबूत आधार विश्वास होता है। अगर आपकी अपने पारिवारिक जनों या समाज में किसी सदस्य से अच्छी नहीं बन रही, तो कहीं न कहीं इसके पीछे विश्वास का कम होना और आपकी दिखावटी जीवनशैली का अधिक होना हो सकता है।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

WED. 28 June 2023

ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਟੁੱਟਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਧਰ ਕੁਝ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਧੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਲ 'ਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘੋਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਸਮਾਜ 'ਚ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਮੀਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਗਰੀਬ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸਵਾਰਥ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਆਏ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਖਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ, ਪੈਸੇ-ਗਹਿਣਿਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਲੋਕ ਖਿਨੋਣੇ ਕਾਰਜ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਗਵਾ ਤਕ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉੱਝ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ 'ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਡਿਜੀਟਲ ਦੁਨੀਆ ਅਕਸਰ ਰੀਅਲ ਲਾਈਫ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਘਰ 'ਚ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਲੈਪਟਾਪ 'ਤੇ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀਏ ਤਾਂ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਇਸ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਹਰ ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਡਿਜੀਟਲ ਅਤੇ ਰੀਅਲ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਵਿਚਾਲੇ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਨਾਪਸੰਦ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਟਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਐਂਡਿਕਸ਼ਨ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜਕਲ ਲੋਕ ਸੋਸ਼ਲ ਲਾਈਫ ਨੂੰ ਰੀਅਲ ਲਾਈਫ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਲੋਕ ਆਨਲਾਈਨ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੀਅਲ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਬਨਾਵਟੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦਕਿ ਉਸ ਬਨਾਵਟੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਸਾਡੀ ਸੋਚ, ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਸਾਡੀ ਰੀਅਲ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 'ਚ ਅਡੇਬਰ, ਦਿਖਾਵਾ, ਪਾਖੰਡ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ 5 ਰੁਪਏ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ 500 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਕੱਢ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਿਤਰਤ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਰੋਹ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਰਵਾਇਤੀ, ਸਾਰੇ ਧਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤ 'ਚ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਆਗੂਆਂ

ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਜਿਹੀ ਬਨਾਵਟੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਬਦਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਅੱਜਕਲ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਇੰਨੇ ਮਸ਼ਗੂਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ

ਤਕ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ 'ਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ

ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਡੋਰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜ 'ਚ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਘੱਟ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਨਾਵਟੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ

Wed, 20 September 2023

ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਿੰਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਘਾਤਕ ਮਹਾਮਾਰੀ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਲਗਭਗ 41 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਔਲੂਝਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਦੀ ਆਦਤ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੋਬਾਈਲ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਮਾਈਂਡਿਡ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਹੇ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ, ਔਲੂਝਾਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਦੀ ਆਦਤ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕ 24 ਘੰਟੇ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰੋਮਾਂਚਕ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ 'ਚ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਹਰ ਪਲ ਬਦਲਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਪਲ-ਪਲ ਵਧਦੇ ਰੋਮਾਂਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲੋ-ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਹ ਆਦਤ ਵਧਦੇ-ਵਧਦੇ ਉਦਾਸੀ 'ਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ 'ਚ 23 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੇ 88 ਫੀਸਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਕ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਖੇਡਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਮੱਸਿਆ ਤਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਇਕ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗੇਮਿੰਗ ਐਡਿਕਸ਼ਨ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਹਿਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖੇਡਾਂ ਅਕਸਰ ਹਿਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੰਗਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਵਰਚੁਅਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਐਡਿਕਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਵੀਡੀਓ ਗੇਮ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਸ਼ਾ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਡੀ 'ਚ ਡੋਪਾਮਾਇਨ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕੈਮੀਕਲ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਗੇਮਿੰਗ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਐਡਿਕਸ਼ਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਜ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਾਜ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਐਡਵੇਂਚਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਲੋਕ ਗੇਮਿੰਗ ਡਿਸਆਰਡਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ 'ਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਡਿਜੀਟਲ ਗੇਮ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਬਿਤਾਉਣਗੇ। ਉਹ ਗੇਮ ਖੇਡਣਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਕਾਰਨ ਲੀ-ਹੋਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਰ ਵੀ ਪੈਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਗੇਮਿੰਗ ਡਿਸਆਰਡਰ ਵਹਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਡਿਸਆਰਡਰ ਹੈ।

ਅੱਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ 'ਚ ਪੱਥਜੀ ਅਤੇ ਕਾਲ ਆਫ ਡਿਊਟੀ ਵਰਗੀਆਂ ਗੇਮਜ਼ ਯੂਥ ਦੀਆਂ ਹਾਟ ਵੇਵਰਿਟ ਹਨ। ਗੇਮਿੰਗ ਡਿਸਆਰਡਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

ਕੋਰੋਨਾ ਕਾਲ ਦੇ ਬੰਦ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 2018 'ਚ ਭਾਰਤ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 26.90 ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਲ 2020 'ਚ ਵਧ ਕੇ ਲਗਭਗ 36.50 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ 2022 'ਚ ਲਗਭਗ 55 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਵ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਆਬਾਦੀ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ 'ਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। 2016 'ਚ ਭਾਰਤ 'ਚ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਗਭਗ 4000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ 7 ਤੋਂ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ 18 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਲਗਭਗ 29,000 ਕਰੋੜ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਲਗਭਗ 46 ਫੀਸਦੀ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਜਿੱਤਣ

ਲਈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ 'ਐਡਵਾਂਸਡ ਸਟੇਜ' 'ਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ 'ਚ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਬਦਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਲਵਕਤੀ ਕੰਮ ਵਾਂਗ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਲਈ ਖੇਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ-ਹੁਣ ਜੂਏ ਅਤੇ ਸਟੋਬਾਜ਼ੀ 'ਚ ਬਦਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਇਕ ਦਿਨ 'ਚ ਅੱਸਤਨ 218 ਮਿੰਟ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਬਿਤਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਅੱਸਤ 151 ਮਿੰਟ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭਾਰਤ 'ਚ ਹੋਏ ਇਕ ਸਰਵੇ 'ਚ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ 65 ਫੀਸਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਥੇ ਤਾਂ 'ਗੇਮਿੰਗ

ਐਡਿਕਸ਼ਨ' ਦੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਰਤਾਨੀਆ 'ਚ ਹੋਏ ਇਕ ਸਰਵੇ 'ਚ ਹਰ 6 'ਚੋਂ 1 ਬੱਚੇ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੈਸਾ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਭੈਠਿਟ ਜਾਂ ਕੈਸ਼ੀਟ ਕਾਰਡ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਮੁਫਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ 'ਚ ਪੈਸਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਗੇਮਜ਼ ਜਿੱਤਣ 'ਤੇ 'ਰਿਵਾਰਡ' ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਾਲਚ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਜ਼ਾਣ 'ਤੇ ਡੂੰਘਿਆ ਪੈਸਾ ਵਾਪਸ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਲਗਾਤਾਰ ਖੁਣ ਖੋਲਣ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਲੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਿੜਚਿੜੇ ਅਤੇ ਹਿਸਕ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਗੁਆਚੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਖੋਜ ਮੁਤਾਬਕ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਗੇਮ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ 15 ਫੀਸਦੀ ਇਸ ਦੀ ਆਦਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਮੁੱਖ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ 'ਚ 'ਈ-ਸਪੋਰਟਸ' ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਣਗੇ। ਓਲੰਪਿਕ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਇੰਦਰਜ਼ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਜੋ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੂਏ ਦੀ ਆਦਤ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡ ਕੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਰੋਨਾ ਕਾਲ 'ਚ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਨਲਾਈਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਹਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਲੈਪਟਾਪ ਜਾਂ ਮੋਬਾਈਲ ਹੈ ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਨਲਾਈਨ ਗੇਮਜ਼ ਖੇਡਣ 'ਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਤੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

drmlsharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ JAG BANI
 Ludhiana, R.N.I. regd. no. PUNPUN/2020/82587
 Jalandhr Head office :0181- 2280104/7,5067200/1.
 Toll Free No. : 18001371800
 Fax : 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt. : 0181-5067263, 5067253
 advt@punjabkessari.in.news@thepunjabkessari.com
 Circulation : 98151-65655, 0181-5067251
 Ludhiana Office : 0161- 5092200, 5092202, 5092203, 5092204.
 Fax Ludhiana : 0161-5092201/2.
 Published & Printed for the Proprietor The Hind Samachar Limited,
 Civil Lines, Jalandhar, by Mr. R.S. Jolly Printed by Jagat Vijay Printers,
 B-71, Phase-VIII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Published form
 26-A, Sarabha Nagar, Ludhiana. Editor : Mr. R.S. Jolly
 *(Editor responsible for selection of news under P.R.B. Act.)

पंजाब केसरी

Wed, 20 September 2023

पंजाब
केसरी

WED, 20 SEPTEMBER 2023
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 6

ऑनलाइन गेमिंग बच्चों के लिए घातक महामारी

भारत की लगभग 41 प्रतिशत आबादी 20 साल से कम उम्र के किशोरों की है और इनको ऑनलाइन गेम की लत ने बुरी तरह जकड़ा हुआ है। मोबाइल में ऑनलाइन गेम्स इन मासूमों को क्रिमिनल माइंडेड बना रही हैं। बच्चों में शारीरिक और मानसिक तौर पर इसके असर देखने को मिल रहे हैं। यदि आपके बच्चे मोबाइल पर ज्यादा समय बिता रहे हैं, तो यह ऐसे सभी अभिभावकों के लिए खतरे की घंटी है क्योंकि ऑनलाइन गेम का नशा ऐसा है कि बच्चे घर छोड़कर भाग रहे हैं। हालत यह है कि बच्चे अभिभावकों की बात तक नहीं मान रहे।

हमारे देश में बच्चों, किशोरों और युवाओं में आनलाइन गेम खेलने की लत महामारी का रूप लेती जा रही है। इसके शिकार लोग चौबीसों घंटे बिना रुके आनलाइन गेम्स खेलते हैं। आज इंटरनेट पर उपलब्ध गेमिंग आनलाइन गेम्स में रंग-बिरंगे विषय और संगीत के सुमेल के साथ हर पल बदलती दुनिया और पल-पल बढ़ता रोमांच बच्चों के दिलों-दिमाग पर हावी हो रहा है। गेम खेलने की यह लत बढ़ते-बढ़ते अवसाद में बदल जाती है।

भारत में 23 वर्ष तक के 88 प्रतिशत युवा समय बिताने के लिए आनलाइन गेम्स खेलते हैं। शौक के लिए या समय बिताने के लिए कुछ देर आनलाइन गेम खेलना कोई बुरी बात नहीं, लेकिन समस्या तब पैदा होती है, जब यह एक बुरी आदत बन जाती है, जिसे 'गेमिंग एडिक्शन' कहते हैं। आनलाइन गेम्स खेलने से हिंसा की प्रवृत्ति भी बढ़ रही है क्योंकि ये गेम अक्सर हिंसक घटनाओं से भरे होते हैं। इनमें मरने-मारने की बातें होती हैं, युद्ध होते हैं, बच्चों के हाथों में आभासी बंदूकें होती हैं।

एडिक्शन सैंटर की एक रिपोर्ट के अनुसार, वीडियो गेम आपके दिमाग को उसी तरह प्रभावित करते हैं, जैसे कि नशा। ये आपके बॉडी में डोपामाइन रिलीज करते हैं। यह एक ऐसा कैमिकल है, जो आपके व्यवहार को रिइनफोर्स करता है। यही वजह है कि ऑनलाइन गेम्स खेलना आपके लिए एडिक्शन बन जाता है। खोज बताती है कि जिन लोगों को ऑनलाइन गेम की लत लगती है, उनका मानना है कि उन्हें गेम खेलने से एडिक्शन का अनुभव मिलता है। इसके साथ ही, वे गेम खेलने से असल जिंदगी की प्रॉब्लम से दूर चले जाते हैं।

जो लोग गेमिंग डिसऑर्डर के शिकार होते हैं, उन्हें यह तय करने में मुश्किल होती है कि वे कितना समय डिजिटल गेम खेलते हुए बिताएंगे। वे गेम खेलना अपने ज़रूरी कामों से भी ज्यादा ज़रूरी समझते हैं। ज्यादा गेम खेलने की वजह से धीरे-धीरे उनके व्यवहार पर इसका नकारात्मक असर भी पड़ने लगता है। गेमिंग

डिसऑर्डर व्यवहार से जुड़ा हुआ डिसऑर्डर है। आंकड़े बताते हैं कि भारत में पबजी और कॉल ऑफ ड्यूटी जैसे गेम यूथ के हॉट फेवॉरिट हैं। गेमिंग डिसऑर्डर वाले लोग इन्हें ही ज्यादा खेला करते हैं।

कोरोना काल की बंदी के बाद भारत में आनलाइन गेम्स खेलने वालों की संख्या में लगातार वृद्धि हुई है, इसमें बच्चों के साथ-साथ बड़े भी शामिल हैं। 2018 में भारत में आनलाइन गेम्स खेलने वालों की संख्या करीब 26.90 करोड़ थी, जो वर्ष 2020 में बढ़ कर करीब 36.50 करोड़ हो गई। अनुमान है कि 2022 में लगभग

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

55 करोड़ से ज्यादा, यानी लगभग आधी आबादी आनलाइन गेम खेलने में व्यस्त थी। 2016 में भारत में आनलाइन गेम्स का बाजार लगभग 4000 करोड़ रुपए का था, जो अब 7 से 10 हजार करोड़ रुपए तक पहुंच चुका है। हर साल यह 18 प्रतिशत की रफ्तार से बढ़ रहा है। अनुमान है कि अगले साल यह लगभग 29,000 करोड़ तक पहुंच जाएगा।

लगभग 46 प्रतिशत गेम खेलने वाले जीतने के

लिए या इसकी 'एडवांस्ड स्टेज' में पहुंचने के लिए पैसे भी खर्च करने को तैयार रहते हैं। बहुत से आनलाइन गेम्स में पैसा कमाने का विकल्प भी होता है, जिससे बड़ी संख्या में युवाओं ने इसे पूरावकी काम की तरह अपना लिया है। समय बिताने और शौक के लिए खेला जाने वाला गेम अब जुए और सट्टेबाजी में बदलता जा रहा है। भारत के लोग अब एक दिन में औसतन 218 मिनट आनलाइन गेम खेलते हुए बिता रहे हैं। पहले यह औसत 151 मिनट था। यह लत बच्चों के साथ-साथ बड़ों को भी ज़रूरी काम करने से रोकती है।

पिछले साल भारत में हुए एक सर्वे में 20 साल से कम उम्र के 65 प्रतिशत बच्चों ने माना था कि वे इसके लिए खाना और नींद छोड़ने को भी तैयार हैं और बहुत सारे बच्चे तो आनलाइन गेम्स खेलने के लिए अपने माता-पिता का पैसा भी चोरी करने

को तैयार हैं। वैसे तो 'गेमिंग एडिक्शन' की यह समस्या केवल भारत नहीं, पूरी दुनिया में है। पिछले साल ब्रिटेन में हुए एक सर्वे में हर 6 में से 1 बच्चे ने माना था कि गेम खेलने के लिए उन्होंने माता-पिता का पैसा चोरी किया। इसके लिए ज्यादातर बच्चों ने अपने माता-पिता के डेबिट या क्रेडिट कार्ड का उन्हें बिना बताए इस्तेमाल किया था।

कुछ आनलाइन गेम मुफ्त होते हैं, कुछ में पैसा देना होता है। कई गेम जीतने पर 'रिवार्ड' भी मिलता है, जिससे लालच बढ़ता ही जाता है। हार जाने पर डूबा पैसा वापस पाने की जिद होती है। बच्चे लगातार झूठ बोलने और कर्ज लेने जैसी आदतों के शिकार हो जाते हैं। आनलाइन गेम ज़रूरत से ज्यादा खेलने से बच्चों के मन-मस्तिष्क पर बहुत बुरा असर पड़ता है। वे चिड़चिड़े और हिंसक बन रहे हैं। माता-पिता और रिश्तेदारों से बात करने की बजाय वे इसी आभासी दुनिया में खोए रहना पसंद करते हैं। यूनिवर्सिटी आफ न्यू मैक्सिको की रिसर्च के मुताबिक, दुनिया भर में गेम खेलने वाले 15 प्रतिशत इसकी लत का शिकार होकर मानसिक तौर पर बीमार हो जाते हैं।

अब आनलाइन गेम को दुनिया भर में मुख्य खेलों में भी शामिल किया जाने लगा है। एशियाई खेलों में 'ई-स्पोर्ट्स' के कार्यक्रम होंगे। ओलंपिक समिति भी इसे मान्यता दे चुकी है। इसलिए इस उद्योग पर पूरी तरह प्रतिबंध तो नहीं लगाया जा सकता, लेकिन जो आनलाइन गेम लोगों को जुए की लत लगाते हैं, उन पर नियंत्रण करना बहुत ज़रूरी है। जिन युवाओं को मेहनत करके परिवार, देश और समाज का आगे ले जाना है, वे आज आनलाइन गेम खेल कर समय बर्बाद कर रहे हैं। कोरोना काल में स्कूल-कालेज बंद होने की वजह से आनलाइन पढ़ाई का चलन बढ़ा है, इसलिए अब हर बच्चे के हाथ में कम्प्यूटर, लैपटॉप या मोबाइल है। पर पढ़ाई से ज्यादा वे इनका इस्तेमाल आनलाइन गेम्स खेलने में करते हैं, जो बहुत घातक होता जा रहा है। इस पर नियंत्रण करना बहुत आवश्यक है।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाबकेसरी

लुधियाना, R.N.I. Regd. No. PUNHIN/2019/82598

जालन्धर हेड ऑफिस: 0181-5067200/1, 2280104/7.

Toll Free No. 18001371800

फैक्स: 0181-2280111-14, 5063750, 5030036.

विज्ञापन: 0181-5067263, 5067253.

adv@punjabkesari.in, news@thepunjabkesari.com

सर्कुलेशन: 0181-5067251, 98151-65655.

लुधियाना कार्यालय: 0161-5092200, 5092203, 5092204.

फैक्स: 0161-5092201/2.

स्वातंत्र्यकारी श्रेष्ठ समाजवादी विमिटेड रजिस्टर लखनऊ, जालन्धर के लिए मुद्रक, प्रकाशक तथा संपादक आर.एस. जौली। इनका पता: पंजाब प्रिंटर्स, सी-71, फेज-VIII, ईस्ट न्यू सिटी, फाउंडेशन फाउण्डेशन, लुधियाना से मुद्रित तथा 26-ए, सराफा नगर, लुधियाना में प्रकाशित।

* इस अंक में प्रकाशित समाज सेवाकारों के ध्यान में सम्पादन हेतु पी.आर.डी. एक्ट के अन्तर्गत उपलब्ध।

पंजाब केसरी

Wed, 18 October 2023

पंजाब केसरी
WED, 18 OCTOBER 2023
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 6

फिर आया मौसम पराली के धुएं पर राजनीति का

हाल उतर भारत में अक्टूबर महीने की शुरुआत के साथ ही आसमान में धुएं के गुबार दिखने का दौर शुरू हो जाता है। इस जहरीले धुएं का सबसे बड़ा कारण पराली जलाना बताया जाता है। दरअसल जलाई जा रही पराली के धुएं से प्रदूषण पर सत्ता-विपक्ष से लेकर टी.वी. पर चलने वाली बहसों में आग-प-गुलाब उफान पर होते हैं। अक्टूबर महीने की शुरुआत से ही नवंबर अंत तक पूरे देश में पंजाब में जल रही पराली पर जम कर बहस होती है लेकिन धीरे-धीरे इसका कुहरा भी छंटा है और नया साल आते-आते कुछ दिनों में सब कुछ भूला दिया जाता है।

पूरे देश राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्र दिल्ली-एन.सी.आर. के प्रदूषण को देख कर दंग रहता है और केवल पंजाब की जलती पराली को कोसा जाता है। लेकिन हकीकत यह है कि देश के दूसरे कई भागों में भी इससे कम या बराबर ऐसा ही प्रदूषण रहता है। कहीं इसे पुआल, पड़ड़ो तो कहीं पड़र भी कहते हैं और तब इस पर कोई खास आवाज नहीं उठती। एक सच्चाई यह भी है कि इसी नवंबर के पहले हफ्ते में दुनिया के सबसे प्रदूषित देशों में हम शीर्ष पर रहते हैं। वायु प्रदूषण में पराली जलाने के साथ दिवाली के पटाखों का धुआं भी शामिल होता है।

सवाल तो इस बात का है कि आखिर वायु प्रदूषण है क्या और इस पर इतनी चिंता व बहस

कैसी? यकोंनन पराली जलाना एक गंभीर समस्या है। यह समस्या आज की नहीं, बल्कि बरसों से है। विडंबना यह है कि इसे रोकने के लिए कोई खास उपाय न कर इस पर हर साल दो महीने सियासत निश्चित रूप से होती है। किसानों के पास न तो तक होता है और न ही पैसे, जिसे वे इसके निस्तारण का कोई दूसरा विकल्प निकाल सकें। मजबूरी और दूसरी फसलों लगाने की जल्दबाजी में इसे जलाना ही एकमात्र सलाह और सुलभ विकल्प बचता है। यह भी सच है कि इस पर काफी पैसा खर्चो गया

प्रि. ड. मोहन लाल शर्मा

लेकिन नतीजा नगण्य रहा। यह नहीं भूलना चाहिए कि हवा की गुणवत्ता बिगाड़ने से पैदा हुए प्रदूषण से हर साल भारत सहित दुनिया में लाखों मौतें रहने वाली साढ़े पैसों की मात्रा का संतुलन प्राकृतिक रूप से तय होता है। इनके बिगड़ने से हवा की गुणवत्ता बिगाड़ती है यह असंतुलन प्राकृतिक कारकों से ज्यादा इंसानी गतिविधियों से होता है।

कैसे तो पराली न जलाए जाने के लिए हो रहे प्रयास अपना रंग दिखा रहे हैं, परंतु गारगल किसानों के बीच अब भी हजारों की संख्या में किसान पराली

जलाने से तौबा नहीं कर रहे। सूबे में करीब 30 लाख हेक्टेयर एकड़ों में धान की खेती से करीब 22 लाख टन पराली पैदा हो रही है। किसान धान की फसल को तो मुनाफे के लिए काट रहे हैं लेकिन फसल के अवशेष आग के हवाले कर रहे हैं। धान की कंबाइनों के साथ कटाई के बाद खेतों में बचने वाले पराली और नाई के बड़े हिस्से को गेहूं की बिबाई से पहले खेत में ही बला दिया जाता है। इससे न केवल भूमि को उपजाऊ शक्ति, बल्कि पर्यावरण को नुकसान पहुंचता है, जिसका खामियाबा इंसानों के अलावा बेकसूर जीव-जंतु भी भुगतते हैं।

पंजाब में हर साल जलाई जाने वाली पराली से करीब 1.50 से 1.60 लाख टन नाइट्रोजन और सल्फर के अलावा जैविक कार्बन भी नष्ट हो जाते हैं। विशेषज्ञों के अनुसार अगर इतनी मात्रा में नाइट्रोजन और सल्फर को बाजार से खरीदना पड़े तो इसके लिए 160 से 170 करोड़ रुपये खर्च करने पड़ेंगे। पी.ए.यू. के वैज्ञानिकों की शोध के अनुसार एक एकड़ की पराली में करीब 18-10 किलो नाइट्रोजन, 3.2-3.5 किलो फॉस्फोरस, 56-60 किलो पोटाश, 4.5 किलो सल्फर, 1150-1250 किलो जैविक कार्बन और दूसरे सूक्ष्म तत्व होते

पंजाबों को सेहदा को नुकसान होता है। नेशनल ग्रीन ट्रिब्यूनल में इसे लेकर केस भी लगा हुआ है। सवाल फिर वही कि अब नहीं तो कब चेतो? हम अपनी नई पीढ़ी को क्या दे रहे हैं? कभी चेचक, हैजा, पोलियो, कुष्ठ रोग आसाध्य थे लेकिन अब नहीं। जिस तरह हमने संक्रामक रोगों को मारो तो का सबब बनते देखा और हाल में कोरोना महामारी जैसी विकरालता पर काबू पा बड़ी सफलता पाई, तो क्या वैसा ही कुछ पराली, नखाई और दूसरे खेतों से फैलते जहरीले धुएं

को रोकने के लिए नहीं किया जा सकता? सवाल यह है कि विकास के नाम पर प्रकृति से ऐसी ज्यादती कब तक करते रहेंगे? पर्यावरण को प्रदूषण बचाने के लिए राजनीतिक इच्छा और प्रतिबद्धता दोनों जरूरी हैं, जो आज किसी भी दल या सरकार के पास नहीं दिखतीं। इसलिए लगता नहीं कि पंच, सस्पेंच से लेकर विधायक, सांसद और सभी रज्ज मिल कर राजनीति से इतर अपनी सुनिश्चित और ईमानदार भागीदारी निभाएंगे।

सच कहा जाए तो जलती पराली भी राजनीति का शिकार है, जो 2 महीने की चीख-पुकार के बाद 10 महीने फइलों में बंद हो जाती है। अब बिचार इस बात पर होना चाहिए कि अंत तकनीक के इस्तेमाल से पराली का निपटन कैसे हो? हाल ही में बंद के दक्षिणी ध्रुव पर पहुंचने की बात ही या एक साथ 104 उपग्रह छेड़-विश्व क्रांतिमान बनाने की, तो क्या हमारे लिए पराली का निपटन इनसे भी बड़ी चुनौती है?

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी
 अधिका, R.A.I. Regd. No. PUNJIN201982598
 जलन्धर हे. ऑफिस: 0181-567200 | 2280104/7.
 Toll Free No. 1800371800
 धरम: 0181-2880111-14, 5063750, 5080036.
 डिजिटल: 0181-5067268, 5067258.
 adk@punjabkesari.in, news@punjabkesari.com
 मुद्रितकाल: 0181-5067251, 98151-65655.
 दुर्घटना कर्मचारी: 0181-5092200, 5092203, 5092204.
 धरम: 0161-5092201/2.
 रजिस्ट्रार ऑफ प्रेस: 0181-5092200, 5092203, 5092204
 पंजाब केसरी, 18 अक्टूबर 2023, बुधवार, 18 अक्टूबर 2023
 पंजाब केसरी, 18 अक्टूबर 2023, बुधवार, 18 अक्टूबर 2023
 * इस और भी प्रतियां सस्ता दरवाही से बचाने के लक्ष्य में प्रकाशित की जाएगी।
 पृष्ठ के अंशों का उपयोग।

ਜਗ ਬਾਣੀ

Wed, 18 October 2023

ਫਿਰ ਆਇਆ ਮੌਸਮ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਪੁੱਛੇ 'ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦਾ

ਸਾਲ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ 'ਚ ਅਕਤੂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸਮਾਨ 'ਚ ਪੁੱਛੇ ਦੇ ਕੁਬਾਰ ਦਿਸਣ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਹਿਰੀ ਪੁੱਛੇ ਦਾ ਸੂਝ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ ਦੀ ਸਿਆਸਤ 'ਤੇ ਸੱਤਾ-ਵਿਕੀਰੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਟੀ. ਡੀ. ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ 'ਚ ਦੋ-ਪ੍ਰਤੀਦਿਬ ਚੜ੍ਹਦੀ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਕਤੂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਪੁੱਛੇ ਦੋਸ਼ 'ਚ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸੜ ਰਹੀ ਪਰਾਲੀ 'ਤੇ ਜੰਮ ਕੇ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁੱਛ ਛੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੀ-ਐੱਨ. ਸੀ. ਆੱ. ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਾ ਦੋਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੋਸ਼ 'ਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿੰਤੂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਆਨ, ਪਠਾਣਾ ਤਾਂ ਕਿੰਤੂ ਪਠਿਠਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਦ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦੀ।

ਕਿੰਤੂ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ 'ਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ 'ਚ ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਪਟਾਕਿਆਂ ਦਾ ਮੈਲਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਿਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਹੈ ਕੀ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਇੰਨੀ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀ? 'ਯਕੀਨ ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ' ਇਕ ਗੰਭੀਰ

ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਅੱਜ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਫ਼ਾਸਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਉਪਾਅ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਇਸ 'ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸਿਆਸਤ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਤਾਂ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੈਸੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਾ ਰਾਹ ਕੱਢ ਸਕਣ। ਮਸਜੂਦੀ ਅਤੇ ਵੁਲੀਆਂ ਫੁਲਾਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ 'ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਹੀ ਇਕ-ਇਕ ਸਾੜਾ

ਅਤੇ ਸੋਖਾ ਬਣ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਸਿਰਫ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਹਿਰਾ 'ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ' ਦਾ ਹੀ ਵਾਕਿਆ 'ਕਿ ਹਵਾ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿਗੜਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਲੱਖਾਂ ਮੌਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਸਾਡੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੈਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗੜਨ ਨਾਲ ਹੁਣ ਵੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿਗੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਸੰਤੁਲਨ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਸਾਨੀ ਸਰਗਮੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

30 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬ 'ਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 2.2 ਲੱਖ ਟਨ ਪਰਾਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਝੋਨੇ ਦੀ ਰਹਿਣ-ਮੁਹਿਣ ਅੱਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਝੋਨੇ ਦੀ ਕੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕੁਝ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਬਚਣ ਵਾਲੀ ਪਰਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾੜ ਦੇ ਵੱਡੇ ਖਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੈਸਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ 'ਚ ਹੀ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਸਗੋਂ

ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਖੇਮਿਆਸਾ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਹਰ ਸਾਲ ਸਾੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਰਾਲੀ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 1.50 ਤੋਂ 1.60

ਲੱਖ ਟਨ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਅਤੇ ਸਲਫਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਇੰਨੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਅਤੇ ਸਲਫਰ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਖਰੀਦਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ 160 ਤੋਂ 170 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਪੀ. ਐ. ਡੂ. ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਹੈਕਟੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ 'ਚ ਲਗਭਗ 10-18 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, 3.2-3.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਸਲਫਰ, 56-60 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ਼, 4.5 ਕਿਲੋ ਸਲਫਰ, 11.50-12.50 ਕਿਲੋ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਟਨ ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ ਨਾਲ 400 ਕਿਲੋ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ, 5.5

ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, 2.3 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ, 2.5 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ਼, 1.2 ਕਿਲੋ ਸਲਫਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚਲੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਚੇ ਹੀ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਖ 'ਤੇ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਸਾੜ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਾਰਬਨ

ਡਾਇਆਕਸਾਈਡ, ਕਾਰਬਨ ਮੌਨੋਆਕਸਾਈਡ, ਮੀਥੇਨ, ਨਾਈਟ੍ਰਿਕ ਆਕਸਾਈਡ ਵਰਗੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀ. ਐ. ਡੂ. ਅਨੁਸਾਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ 'ਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ 'ਚ 70 ਫੀਸਦੀ

ਡਾਇਆਕਸਾਈਡ, 7 ਫੀਸਦੀ ਕਾਰਬਨ ਮੌਨੋਆਕਸਾਈਡ, 0.66 ਫੀਸਦੀ ਮੀਥੇਨ ਤੇ 2.09 ਫੀਸਦੀ ਨਾਈਟ੍ਰਿਕ ਆਕਸਾਈਡ ਵਰਗੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਗ੍ਰੀਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

'ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿ ਤਦ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ? ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਕਦੀ ਚਚਕ, ਹੰਦਸਾ, ਪੌਲਿਟਿ, ਕੌਰਜ਼ ਰੋਗ ਬੰਦੀ ਨਾ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਸਬੋਬ ਬਣਦੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ 'ਚ ਕੋਰੋਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਰਗੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕੁਝ ਪਰਾਲੀ, ਨਵੰਬਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਕਦਾ?

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ

ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਸਿਆਸਤੀ ਕਦ ਤਕ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ? ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦੋਵੇਂ ਚਹੁਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਲੱਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚ, ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਧਾਇਕ, ਐੱਮ. ਪੀ. ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦਸਾ ਨਿਭਾਉਣਗੇ।

ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਾਲੀ ਵੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸਿਕਰ ਹੈ ਜੋ 2 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਚੁੱਕ-ਪੁਕਾਰ ਪਿੱਛੇ 10 ਮਹੀਨੇ ਵਾਈਲਾਂ 'ਚ ਬਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਦਾ ਨਿਬੰਧ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਹਾਲ ਹੀ 'ਚ ਕੇਂਦ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਪੂਰਬ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਹੋ ਵੇਲੇ 104 ਉਪਗ੍ਰਹਿ ਡੈਵਿਡ ਵੀਰਤੀਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਡੇ ਨਦੀ ਪਰਾਲੀ ਦਾ ਨਿਬੰਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕੁਝ ਹੈ?

drnisharma5@gmail.com

ਜਗ ਬਾਣੀ
 Ludhiana, R.N.J. regd. no. PUNJIN/2020/82587
 Jalandhar Head Office: 0181-2280104/7, 5067200/1
 Toll Free No.: 18001371800
 Fax: 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt: 0181-5067263, 5067253
 sst@punjabkesari.in news@punjabkesari.com
 Circulation: 98151-65655-0181-5067251
 Ludhiana Office: 0161-5092200, 5092202, 5092203, 5092204
 Ludhiana: 0161-5092201/2
 Published & Printed for the Proprietor The Hand Samraha Ltd. (ind),
 Civil Lines, Ludhiana by Mr. B.S. Jolly. Printed by Jagat Singh Printers,
 8-71, Phase-VIII, Industrial Focal Point, Ludhiana and Published from
 26-A, Shaaba Nagar, Ludhiana. Editor: Mr. R.S. Jolly
 * Editor responsible for selection of news under P.R.B. Act.

पंजाब केसरी

वायु प्रदूषण को रोकना बड़ी चुनौती

वर्तमान समय में अगर देखा जाए तो वायु प्रदूषण वैश्विक स्तर पर सार्वजनिक स्वास्थ्य समस्या बनता जा रहा है। वायु प्रदूषण से अजन्म शिशुओं से लेकर स्कूल जाने वाले बच्चों तक, खुली आग पर खाना पकाने वाली महिलाओं तक सभी को खतरा है। हर वर्ष दुनिया भर में वायु प्रदूषण की वजह से लाखों लोगों की मौत समय से पहले ही हो रही है। वायु प्रदूषण हमारे चारों ओर मंडरा रहा है।

जैसे-धर के अंदर, बाहर, शहरों में और ग्रामीण इलाकों में। यह हम सभी को भारी मात्रा में प्रभावित कर रहा है, चाहे हमें इसका एहसास हो या न हो। अपनी इच्छा अनुसार लंबे समय से हम जिस हवा में सांस लेते आ रहे हैं, अक्सर उसे हल्के में लेते आए हैं। चाहे साधारण हवा थी, गंध थी, ठंडी हवा थी या फिर गर्म हवा थी। लेकिन वर्तमान के शोध ने कुछ चिंताजनक पहलुओं पर प्रकाश डालना शुरू कर दिया है कि हमारे आस-पास की हवा में वास्तव में क्या है और यह हमारे शरीर को कैसे प्रभावित करती है।

वैसे तो हवा के बिना कोई जीवित नहीं रह सकता लेकिन प्रदूषित हवा में सांस लेने से हमें बीमारी और शीघ्र मृत्यु का सामना करना पड़ता है। आंकड़ों की मानें तो लगभग वर्ष 2000 के बाद से टूकों, कारों और उद्योगों से आने वाली गंदी हवा के कारण मरने वालों की संख्या में 55 फीसदी की बढ़ोतरी

हुई है। दुनिया में सबसे ज्यादा आबादी वाले देश चीन और भारत में वायु प्रदूषण से होने वाली मौतों के मामले सबसे ज्यादा हैं।

यहां हर वर्ष लगभग 22 से 24 लाख मौतें वायु प्रदूषण से होती हैं, जबकि वैश्विक स्तर पर वायु प्रदूषण से लगभग 66.7 लाख लोगों की मौतें हर साल होती हैं। विश्व स्वास्थ्य संगठन

की मानें तो वायु प्रदूषण से कई गंभीर बीमारियों का खतरा अधिक बढ़ जाता है। इनमें दिल की

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा
बीमारियां, फेफड़ों का कैंसर, क्रॉनिक ऑब्स्ट्रक्टिव पल्मोनरी डिजीज (सी.ओ.पी.डी.) और तीव्र श्वसन संक्रमण प्रमुख हैं।

बच्चे, 'एक्यूट रेस्पैटोरी इन्फेक्शन' यानी तीव्र श्वसन संक्रमण के अधिक शिकार होते हैं। प्रायः सर्दी के मौसम में वायु प्रदूषण का खतरा अधिक बढ़ जाता है। खबरों की मानें तो वर्तमान समय में देश की राजधानी दिल्ली और उसके आसपास के इलाकों में हवा की गुणवत्ता बेहद खराब हो गई है। इससे आम जनजीवन पर बुरा असर पड़ रहा है। लोगों को सांस संबंधी तकलीफों का सामना करना पड़ रहा है।

विशेषज्ञों का कहना है कि प्रदूषित वातावरण में रहने से दिल और फेफड़ों को सबसे अधिक नुकसान पहुंचता है। वायु प्रदूषण एक श्वसन संबंधी रोग है, जिसमें रंगी को सांस लेने में तकलीफ होती है, सोने में दबाव महसूस होता है और खांसी भी होती है। ऐसा तब होता है, जब व्यक्ति को श्वसन नलियों में अवरोध पैदा होने लगता है। ये स्कावट एलर्जी (हवा अथवा प्रदूषण) और कफ से आती है। कई रोगियों में ऐसा भी देखा गया है कि श्वसन मार्ग में सूजन भी हो जाता है।

कारखानों, बिजली घरों की चिमनियों और स्वचालित मोटरगाड़ियों में विभिन्न इंधनों के पूर्ण और अपूर्ण दहन भी प्रदूषण को बढ़ावा देते हैं। वायु प्रदूषण से न केवल प्राणी मात्र को, बल्कि प्रकृति को भी भारी नुकसान पहुंच रहा है। प्रदूषित वायुमंडल से जब भी वर्षा होती है, तब प्रदूषक तत्व वर्षा जल के साथ मिल कर नदियों, तालाबों, जलाशयों और मिट्टी को प्रदूषित कर देते हैं। एक मोटे अनुमान के तहत यूरोपीय महाद्वीप में अम्लीय वर्षा के कारण लगभग 60 लाख हैक्टर क्षेत्र में वन नष्ट हो चुके हैं।

ओजोन परत, जो पृथ्वी के लिए एक रक्षाकवच का काम करती है, ऐसे में वायुमंडल की दूषित गैसों के कारण उसे काफी नुकसान पहुंच रहा है, इससे

कैंसर जैसे भयानक रोगों में वृद्धि हो रही है और पेड़ों से कार्बनिक यौगिकों के उत्सर्जन में बढ़ोतरी हो रही है तथा ओजोन एवं अन्य तत्वों के बनने की प्रक्रिया भी प्रभावित हो रही है। ऐसे में सवाल है कि हम धरती के वायुमंडल को कैसे बचा पाएंगे?

अधिक से अधिक लोग खराब हवा के संपर्क में आते जा रहे हैं, इसलिए वायु प्रदूषण से होने वाले कुल खतरों में बढ़ोतरी होने की आशंका है। जबकि उद्योग-धंधों से होने वाले प्रदूषण को नियंत्रित कर वायु प्रदूषण को कम किया जा सकता है। सबसे पहले वनों की हो रही अंधाधुंध अनियंत्रित कटाई को रोकना चाहिए, इस कार्य में सरकार के साथ-साथ स्वयंसेवी संस्थाएं व प्रत्येक मानव को चाहिए कि वनों को नष्ट होने से रोके व अपने चारों ओर अधिक से अधिक वृक्षारोपण करें।

बिना धुएं के चूल्हे व सौर ऊर्जा को तकनीक को प्रोत्साहित कर इसे और ज्यादा उन्नत एवं सुलभ बनाना होगा।

वायु प्रदूषण को रोकने से संबंधित सभी आवश्यक तथ्यों को बच्चों के पाठ्यक्रम में शामिल करके बच्चों में इसके प्रति चेतना एवं जागरूकता फैलाई जानी चाहिए।

वायु प्रदूषण को नियंत्रित करने का काम केवल सरकार पर न छोड़कर प्रत्येक नागरिक को अपनी जिम्मेदारी का निर्वहन करते हुए सहयोग करना होगा क्योंकि बिना जन-सहयोग के इसे नियंत्रित कर पाना संभव नहीं है। drmlsharmaz@gmail.com

ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ 'ਚ ਜੇ ਦੋਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਅਣਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅੱਗ 'ਤੇ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਗੂਠਾਂ ਤੱਕ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕਾਰਨ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਸਾਡੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੰਡਰਾਉ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਬਾਹਰ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਅਤੇ ਪੱਛੂ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਹਵਾ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਕਸਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਲਕੇ 'ਚ ਲੈਂਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਪਾਰਨ ਹਵਾ ਸੀ, ਬਦਸ਼ੁ ਸੀ, ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਰਮ ਹਵਾ ਸੀ ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਖੋਜ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿੰਤਾਮਨਕ ਪਹਿਲਿਆਂ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਹਵਾ 'ਚ ਅਸਲ 'ਚ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਥੇ ਤਾਂ ਹਵਾ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹਵਾ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਅਤੇ ਛੱਤੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਲ 2000 ਪਿੱਛੋਂ ਟਰੱਕਾਂ, ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੋਲੀ ਹਵਾ ਕਾਰਨ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ 55 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ

ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਚੀਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲਗਭਗ 22 ਤੋਂ 24 ਲੱਖ ਮੌਤਾਂ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 66.7 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਕਈ ਗੰਭੀਰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ, ਫੇਫੜਿਆਂ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਕ੍ਰਾਨਿਕ ਆਬਸਟ੍ਰਕਟਿਵ ਪਲਮੋਨਰੀ ਡਿਜ਼ੀਜ਼ (ਸੀ. ਓ. ਪੀ. ਡੀ.) ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਸਾਹ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਬੱਚੇ, 'ਐਕਿਊਟ ਰੈਸਪੀਰੇਟਰੀ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ' ਭਾਵ ਤੇਜ਼ ਸਾਹ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਬਹੁੱਟ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਹਵਾ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਹੁੱਟ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਸੰਬੰਧੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਦਿਲ ਅਤੇ ਫੇਫੜੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਇਕ ਸਾਹ ਸੰਬੰਧੀ ਰੋਗ ਹੈ

ਜਿਸ 'ਚ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣ 'ਚ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫ਼ਾਤੀ 'ਚ ਦਬਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਘ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਹ ਨਾਲੀਆਂ 'ਚ ਰੋਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਕਾਵਟ ਐਲਰਜੀ (ਹਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ) ਅਤੇ ਕੱਢ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਰੋਗੀਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹ ਮਾਰਗ 'ਚ ਸੋਜ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਖਾਨੇ, ਬਿਜਲੀ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਮੋਟਰਗੱਡੀਆਂ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਈਧਨਾਂ ਦਾ ਪੁਰਨ ਅਤੇ ਆਗੂ ਜਲਣਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਕ ਤੱਤ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਦੀਆਂ, ਤਲਾਬਾਂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੋਟੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤਹਿਤ ਯੂਰਪੀ ਮਹਾਦੀਪ 'ਚ ਅਮਲੀ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਲਗਭਗ 60 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖੇਤਰ 'ਚ ਜੰਗਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉਦਮ ਪਰਤ, ਜੋ ਪਰਤੀ ਲਈ ਇਕ ਰੱਖਿਆ ਕਵਚ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਦੂਸ਼ਿਤ ਗੈਸਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੇ ਡਿਐਨਕ ਰੋਗਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਾਰਬਨਿਕ ਯੋਗਿਕਾਂ ਦੇ ਉਤਰਸਰਜਨ ਬਣਨ ਦੀ ਪੁਕਿਰਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਤੀ ਦੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾ ਸਕਾਂਗੇ?

ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਖਰਾਬ ਹਵਾ ਦੇ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੁਲ ਖਤਰਿਆਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਦਯੋਗ-ਘੋਟਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਕੇ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਬੇਕਾਰਸ਼ੁ ਕਟਾਈ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਾਰਜ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਵੈਮੱਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੱਖ ਲਾਉਣ।

ਬਿਨਾਂ ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸੌਰ ਊਰਜਾ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨਤ ਅਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰੀਰੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਲੇਬਸ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵੱਲਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕ-ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

drmlsharmaz@gmail.com

पंजाब केसरी

पंजाब
केसरी

FRI, 15 DECEMBER 2023

EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

नैतिकता से पिछड़ते आज के बच्चे

आज

बच्चों के अंदर नैतिक शिक्षा दम तोड़ रही है। आज स्कूल में यदि हमारा बच्चा चिंताग्रस्त है, उब का शिकार है, आक्रामक बन रहा है या उसका शैक्षिक प्रदर्शन कमजोर पड़ता दिख रहा है, तो हमें अपने बच्चे की ऐसी स्थिति का सम्मान करते हुए उससे एक मित्र की तरह बात करनी चाहिए और उसकी मदद करनी चाहिए। आज इन बदले हालातों को देखकर ऐसा लगता है जैसे पाठ्यक्रम से जुड़े बच्चे और उनके मनोभाव शिक्षा व्यवस्था से गायब हो रहे हैं।

आज कक्षा है, पाठ्यक्रम है, गृह कार्य है, परीक्षा और उसका तनाव है, साथ में परीक्षा परिणाम से जुड़ी अभिभावकों की अपेक्षाएं भी हैं, मगर क्या कभी

यह सोचा गया है कि यह संपूर्ण शिक्षा का ढांचा जिसके लिए बना है, उसकी मनोभावना की भी इस शिक्षा व्यवस्था में कोई जगह है? सच तो यह है कि वर्तमान शैक्षिक ढांचे की चकाचौंध में अभिभावक और बच्चे ऐसे उलझ गए हैं कि वे यह भूल ही गए कि किताबी दुनिया के अलावा भावनाओं की भी एक सतरंगी दुनिया होती है।

आज का बच्चा छोटी-सी उम्र से ही अनौपचारिक पढ़ाई के पांच चरणों मसलन प्री-नर्सरी, नर्सरी, के.जी (किंडरगार्टन), एल.के.जी., यू.के.जी. जैसे स्तरों से जूझ रहा है। देखा जाए तो अनौपचारिक शिक्षा का यह चलन पश्चिम से भारत आया है। हकीकत यह है कि प्री-नर्सरी से यू.के.जी. तक की शिक्षा की यह व्यवस्था एक तरह से बच्चे को परिवार द्वारा दी जाने वाली शिक्षा व्यवस्था थी।

दरअसल इस शिक्षा का प्रादुर्भाव अठारहवीं शताब्दी में औद्योगिक व्यवस्था से जन्मी 'फैक्ट्री व्यवस्था' के आने से शुरू हुआ था और इंग्लैंड, जर्मनी, कनाडा जैसे देश इसके मुख्य केंद्र रहे। इससे जुड़ा इतिहास यह भी बताता है कि ऐसे माता-पिता जो फैक्ट्रियों में कार्यरत थे, उनके परिवार बिल्कुल एकल थे। ऐसे परिवारों में जन्मे बच्चों के

लिए न तो पालन-पोषण और न ही प्राथमिक शिक्षा का कोई प्रबंध था।

इस प्रकार के एकल परिवारों के बच्चों के शारीरिक विकास, खेलकूद, दिमागी विकास के साथ उनके शरीर को गतिशील बनाने और उन्हें अनौपचारिक पारिवारिक माहौल देने के लिए इस प्रकार की शिक्षा का प्रबंध वहां के उद्योगपतियों ने किया था। वह इसलिए ताकि ऐसे कामकाजी परिवारों के बच्चों को इन स्कूलों में परिवार जैसा माहौल मिल सके और ये कामगार बच्चों की तरफ से निश्चित होकर अपना कार्य कर सकें।

दुर्भाग्य की बात है कि भारत जैसे देश में भी अब संयुक्त परिवार व्यवस्था तेजी से

एकल परिवार में बदलती जा रही है। ऐसे में परिवारों के पास

बच्चों को इन प्री-स्कूलों में पढ़ाने के अलावा कोई चारा नहीं रहता और ऐसी व्यवस्था बच्चों को किताबी दुनिया से अलग रख कर उन्हें मित्र बनाने, बड़ों से दूर रहने, आपसी मनमुटाव को पारस्परिक आधार पर दूर करने, अपनी भावनाओं को संप्रेषित करने के साथ-साथ अपने बारे में निर्णय करना सिखाने का वायदा तो करते हैं, लेकिन असल में ऐसा दिखाई देता नहीं है।

आंकड़ों के अनुसार पश्चिम के अनेक देशों में जनसंख्या वृद्धि लगभग शून्य हो गई है। इसका दुष्परिणाम यह हुआ कि वहां युवाओं के मुकाबले वृद्धों की संख्या बढ़ने लगी और वरिष्ठ नागरिकों को वृद्धाश्रम में जाने को मजबूर होना पड़ रहा है। लिहाजा बच्चों के समाजोकरण और उन्हें दुनियावी जिंदगी से रू-ब-रू कराने वाला और उनके मनोभावों को समझने वाला कोई बचा ही नहीं। इस सामाजिक टूटन का फायदा इस अंग्रेजी शिक्षा ने खूब उठाया।

जरूरत इस बात की है कि निचली कक्षाओं के बच्चों के बीच सीखने की प्रक्रिया को ज्यादा संगठित तरीके से संचालित किया जाए और उसमें नवाचार को बढ़ावा दिया जाए, ताकि शिक्षा में गुणवत्ता सुनिश्चित हो सके।

drmlsharma5@gmail.com

प्रि. डॉ. मोहन लाल शर्मा

+

ਜਗ ਬਾਣੀ

ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪੱਛੜਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚੇ

ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾਮ ਤੋੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਕੂਲ 'ਚ ਜੇ ਸਾਡਾ ਬੱਚਾ ਚਿੰਤਾਗ੍ਰਸਤ ਹੈ, ਅੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਹਮਲਾਵਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈਂਦਾ ਇਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋਸਤ ਵਾਂਗ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਿਲੇਬਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ 'ਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਜਮਾਤ ਹੈ, ਸਿਲੇਬਸ ਹੈ, ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਣਾਅ ਹੈ, ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਕੀ ਕਦੀ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ

ਪ੍ਰਿ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਮੁਕੰਮਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਜਿਸ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਭਾਵਨਾ ਦੀ ਵੀ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ 'ਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ? ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ 'ਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਉਲਝ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਸਤਰੰਗੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਬੱਚਾ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰੀ-ਨਰਸਰੀ, ਨਰਸਰੀ, ਕੇ.ਜੀ. (ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨ), ਐੱਲ. ਕੇ. ਜੀ., ਯੂ. ਕੇ. ਜੀ. ਵਰਗੇ ਪੱਧਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀ-ਨਰਸਰੀ ਤੋਂ ਯੂ. ਕੇ. ਜੀ. ਤੱਕ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ।

ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਭੋੜਾ ਅਸਰ 18ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ 'ਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ 'ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਵਸਥਾ' ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਜਰਮਨੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਰਹੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੋ ਫੈਕਟਰੀਆਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ

ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ, ਖੇਡਣ-ਮੱਲ੍ਹਣ, ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਕਾਜੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪਰਿਵਾਰ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸਕਣ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੱਲੇ-ਕਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਬਦਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ, ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ, ਆਪਸੀ ਗਿਲੇ-ਸ਼ਿਕਵੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਆਬਾਦੀ ਵਾਧਾ ਲਗਭਗ ਚੀਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭੇੜਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ

'ਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਇਸ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਖੂਬ ਉਠਾਇਆ।

ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਗਠਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ 'ਚ ਨਵੀਨਤਾ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ 'ਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

drmlsharma5@gmail.com

उच्च शिक्षण संस्थानों में बिगड़ते हालात; एक गंभीर समस्या

किसी भी विकसित राष्ट्र का आधार वहां की शिक्षा प्रणाली होती है, परंतु इस 21वीं सदी में भी भारत की उच्च शिक्षा व्यवस्था से आज लगभग सभी तबकों को शिकायत है। अभिभावक, छात्र और अध्यापक सभी शिक्षा व्यवस्था में सुधार चाहते हैं, परंतु सुधार की आकांक्षा का अभिप्राय: सबके लिए एक सा नहीं है।

पढ़ाई के लिए अवसरों की कमी यानी प्रवेश, शिक्षण की गुणवत्ता का ह्रास, अध्ययन-अध्यापन की परिस्थितियों में सुधार, रोजगार के अवसरों का अभाव और महंगा होता शिक्षण-प्रशिक्षण ऐसे खास मुद्दे हैं, जिन्हें लेकर वर्षों से चिंता व्यक्त की जा रही है। इन्हें लेकर सरकारी तंत्र के कामचलाऊ रवैये के कारण छात्रों, अभिभावकों, शिक्षाविदों और नीति-निर्धारकों सभी में असंतोष है। देश में प्राथमिक शिक्षा से लेकर उच्च और तकनीकी शिक्षा तक शिक्षण पद्धति को लेकर अजीब भ्रम, विरोधाभास और दुविधा की स्थिति बनी हुई है।

इन सभी मुसीबतों से बाहर आने के अब तक जितने भी उपाय सोचे गए, वे शिक्षा के निजीकरण और अंग्रेजीकरण पर जाकर सिमटते रहे हैं। हालांकि नई शिक्षा नीति में सुधार के अनेक उपाय किए गए हैं, लेकिन बीते 3 वर्षों में उनके अनुकूल परिणाम नहीं निकले। इसे उच्च शिक्षण संस्थानों की विडंबना ही कहा जाएगा कि इनमें बड़ी संख्या में छात्र बीच में पढ़ाई छोड़ और खुदकुशी कर रहे हैं।

आंकड़ों की मानें तो वर्ष 2019 से लेकर अभी तक 3.2 हजार छात्र उच्च शिक्षण संस्थानों में पढ़ाई

के कारण उन्हें बीच में बच्चों को स्कूल से निकाल लेने का विकल्प होना पड़ता है। सरकार की बड़ी-बड़ी योजनाओं के बीच छात्रों के स्कूल-कालेज छोड़ने की स्थितियों को गंभीरता से लेना होगा। शिक्षा को पंचोदा बनाने की बजाय सहज, निष्कटक, कम खर्चीली एवं रोचक बनाना होगा।

शिक्षा को रोचक बनाना भी जरूरी है ताकि कुछ बच्चों को स्कूल-कालेज बोरिंग न लगे, 9वीं और 10वीं कक्षा तक आते-आते कई बच्चों को स्कूल-कालेज बोरिंग लगने लगता है। इस कारण वे स्कूल-कालेज देरी से जाना चाहते हैं, क्लास बंद कर देते हैं और लंच ब्रेक में बैठे रहते हैं। पढ़ाई से लगाव न होने की वजह से अक्सर छात्र स्कूल-कालेज छोड़ देते हैं। किसी भी वजह से छात्रों का पढ़ाई छोड़ने का मन करना, अभिभावकों के लिए एक बड़ी परेशानी है, लेकिन यह शिक्षा की एक बड़ी कमी की ओर भी इशारा करता है।

3 साल पहले लागू हुई राष्ट्रीय शिक्षा नीति का उस्ताजहनक असर किसी भी शिक्षण संस्थान पर शत प्रतिशत पड़ा हो, ऐसा कहना मुश्किल है। क्राउ के कोचिंग संस्थानों में नितर छात्रों द्वारा की जा रही खुदकुशी की पड़ताल करने से पता चलता है कि छात्रों को अभिभावक अपनी इच्छा के अनुसार बड़ा बनाने की होड़ में लगे हैं।

कुछ समय पूर्व केरल के रहने वाले एक छात्र ने आत्महत्या से पूर्व पत्र में लिखा था, 'माफ करना

मम्मी-पापा, आपने मुझे जीवन दिया, लेकिन मैंने इसकी कद्र नहीं की।' यह पीड़ादायी कथन उस किशोर का था, जो आई.आई.टी. की तैयारी में जुटा था। ये संस्थान प्रतिभाओं को निखारने का दावा अपने विज्ञापनों में खूब करते हैं।

मगर युवाओं को महान और बड़ा बनाने का सपना दिखाने का इस उद्योग का दावा कितना खोखला है, इसका पता यहां बढ़ती आत्महत्या की प्रवृत्ति से चलता है। शिक्षा के इस उद्योग का गोरखधंधा देशव्यापी है। यहां करीब एक लाख बच्चे हर साल कोचिंग लेने के अलावा 10वीं, 11वीं और 12वीं में न्युमित छात्र के रूप में पढ़ने आते हैं। अब तो हमने केवल व्यावसायिक शिक्षा को ही जीवन की सफलता की कुंजी मान लिया है।

drmlsharma5@gmail.com

पंजाब केसरी

जाकर, R.N.J. Regd. No. 1011765, ईमेल: drmlsharma5@gmail.com

जालंधर हेड ऑफिस: 0181-5067200/1, 2280104/7.

Toll Free No. 18001371800

फैक्स : 0181-2280111-14, 50663750, 50300306.

बिडवान : 0181-5067263, 5067253.

adm@punjabkesari.in, news@punjabkesari.com

खुलेसाम : 0181-5067251, 98151-65655.

सबसे अधिक नई हेड ऑफिस: 0181-5067200/1, 2280104/7.

ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚ ਵਿਗੜਦੇ ਹਾਲਾਤ; ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ

ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ 21ਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅੱਜ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਤਬਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਮਾਪੇ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਨਿਘਾਰ, ਅਧਿਐਨ-ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਸੁਧਾਰ, ਰੋਸ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਜਿਹਾ ਖਾਸ ਮੁੱਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਦੇ ਕੌਮ-ਚਲਾਉ ਰਵੇਈਏ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਮਾਪਿਆਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਘੋਸ਼ਣਕਾਂ 'ਚ ਅਸਤੁਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ 'ਚ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਜੀਬ ਭਰਮ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਅਤੇ ਦੁਚਿੰਤੀ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਉਪਾਅ ਸੋਚੇ ਗਏ, ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀਕਰਨ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿਮਟਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਬੀਤੇ 3 ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਤੀਜੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਛੱਡ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਸਾਲ 2019 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ 32 ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 5 ਸਾਲਾਂ 'ਚ 98 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। 2023

'ਚ ਹੀ ਹੁਣ ਤਕ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ 20 ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਇਸ 'ਚ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਤਕ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਇਕ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਹੋਵੇ।

ਸੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ 'ਚ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਬੀਤੇ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪੁਰਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਠੋਸ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ।

ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਕੌਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਧਿਐਨ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਚ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਬਿੰਤਾ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਬਿੰਤਾ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹਿੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸੰਭਵ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਮਸ਼ੁਰੂਰ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰ ਹਿਮਤ ਵਿਚਾਲੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਥਿਕ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਆਰਥਿਕ ਮਸ਼ੁਰੂਰੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲੈਣ ਨੂੰ ਮਸ਼ੁਰੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਚ ਦਰ ਮਿਥਾਣੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਨੂੰ ਆਸਾਨ, ਘੱਟ ਖਰਚੇ ਦੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ 'ਚ ਖੂਬ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਬਹਿਰਾ ਨਾ ਲੱਗਣ, 9ਵੀਂ ਅਤੇ 10ਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਕਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਬਹਿਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਦੇ ਹੀ ਨਾਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਬੰਦ 'ਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਲਗਾਅ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡਣ ਦਾ ਮਨ ਕਰਨਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

3 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਹੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਅਸਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਕੋਟਾ ਦੇ ਕੋਚਿੰਗ ਸੰਸਥਾਨਾਂ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਛੱਡਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੇ ਇਕ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਤਰ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਮੇਰੀ-ਪਾਪਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ'। ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਕਥਨ ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਈ।

ਅਤੇ 12ਵੀਂ 'ਚ ਗੈਰੂਲਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਭੁੱਜੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਗ ਬਾਣੀ
JAG BANI
 Jalandhar, R.N.I. regd. no. 30794/78 Pusthki Bagh, No. 9B, JI-19, 2024-26
 Jalandhar Head Office: 0181-2280104/7, 5067200/1.
 Toll Free No.: 18001371800
 Fax: 0181-2280111/114, 5063750, 5030036
 Advt.: 0181-5067263, 5067253
 adv@punjabkesari.in, news@thepunjabkesari.com
 Circulation: 98151-65655, 0181-5067251
 Published & Printed for the Proprietor The Hind Samachar Limited, Civil Lines, Jalandhar, by Mr. R.S. Jolly, Printed by Punjab Kesari Printing Press & Swadesh Printing Press Proprietor Vijay Printing Press, Jalandhar and Published from Civil Lines, Jalandhar, Editor: Mr. R.S. Jolly
 * (Editor responsible for selection of news under P. R. B. Act.)

पंजाब केसरी

Friday, 10 May 2024

पंजाब केसरी
FRI, 10 MAY 2024
EDITION: LUDHIANA, PAGE NO. 4

खुश व तनावमुक्त शिक्षक के हाथों में ही विद्यार्थी का भविष्य

के जीवन को बेहतर बनाने का कार्य शिक्षक के सिवाय कोई और नहीं कर सकता, परन्तु आज शिक्षक खुद परेशान हैं। जब शिक्षक को ऐसा लगता है कि समाज में या शिक्षण संस्थानों में उनके काम को महत्व नहीं दिया जा रहा या उसकी सहायता नहीं की जा रही, तो वह हतोत्साहित और तनाव से घिर जाता है। शिक्षक सुखी हो, तो पढ़ाई का स्तर बहुत अधिक सुधर सकता है। अगर शिक्षक का अधिक समय तनाव, आपसी मतभेदों और इधर-उधर की बातों में व्यर्थ होता है, तो इसका सबसे अधिक असर बच्चों की पढ़ाई पर पड़ेगा।

अंग्रेजी का एक शब्द है 'बर्नआउट'। इसका अर्थ है बहुत अधिक काम के कारण अवसाद, चिड़चिड़ापन और हमेशा थकान का अनुभव होना। जैसे किसी वाहन में ईंधन खत्म हो जाए, और वह रुक जाए, ऐसी ही हालत बहुत अधिक काम की वजह से किसी इंसान की हो जाए, तो उसे 'बर्नआउट' का शिकार कहा जा सकता है। गौरतलब है कि देश में शिक्षण के पेशे में भी 'बर्नआउट' की गंभीर समस्या होने लग गई है, पर इस पर शायद ही कोई

गंभीरता से ध्यान दे रहा हो। शिक्षक तनाव महसूस करते हैं, उन्हें शारीरिक और मानसिक थकान का अनुभव होता है, तो वे अक्सर अपने कामकाज को लेकर उदासीन हो जाते हैं। नौकरी में आनंद नहीं बचता, मगर नौकरी करना मजबूरी भी है। इसका सबसे बुरा असर पड़ता है बच्चों पर, जो स्कूल या कालेज में पढ़ रहे होते हैं।

स्कूलों में शिक्षकों की संख्या अक्सर आवश्यकता से कम होती

प्रि. डा. मोहन लाल शर्मा

है। जब कुछ शिक्षक गैरहाजिर हों, तो समस्या और बढ़ जाती है। बाकी शिक्षकों को अनुपस्थित शिक्षकों की कक्षाएं लेनी पड़ती हैं, जिसका अर्थ है अतिरिक्त जिम्मेदारी और दोहरा तनाव। अक्सर स्कूलों में शिक्षकों को प्रशासनिक काम भी सौंप दिए जाते हैं। जब शिक्षकों को पर्याप्त वेतन नहीं मिलता है या पर्याप्त लाभ नहीं मिलता, तो यह उन्हें बहुत थका हुआ और निराश कर सकता है। यह शिक्षण के लिए उनकी

एसे में शिक्षक को बार-बार ऊपर-नीचे जाना पड़ सकता है। अधिक उम्र के शिक्षकों को ज्यादा कक्षाएं निचली मंजिल पर ही मिलें, समय सारिणी बनाने वाले को इसका ख्याल रखना चाहिए। शिक्षक सुखी हो, तो पढ़ाई का स्तर बहुत अधिक सुधर सकता है। एक सुखी, हंसमुख शिक्षक अपने विषय में भी पारंगत होता है और बच्चे उसके विषय को पसंद भी करते हैं क्योंकि बच्चे विषय को शिक्षक के व्यक्तित्व के साथ जोड़ कर देखते हैं।

सकारात्मक स्कूली संस्कृति छात्र और शिक्षक दोनों के लिए कितनी लाभकारी होगी, यह आसानी से समझा जा सकता है। शिक्षकों के लिए जरूरी है कि उनके रोजमर्रा के जीवन में ऐसा समय भी हो जब उन्हें स्कूल, छात्रों और काम के बारे में बिल्कुल सोचना न पड़े। यह जिम्मेदारी खुद उनकी है कि ऐसा समय वे खुद की और परिवार की देखभाल में बिताएं क्योंकि परिवार के सदस्यों के बीच समय बिताने से काम के तनाव को कम किया जा सकता है। सही संगी-साथियों और बेहतर माहौल तैयार करके भी इससे बचा जा सकता है।

drmlsharma5@gmail.com

ਸਰਗ ਬਾਣੀ

Friday, 10 May 2024

ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਤਣਾਅਮੁਕਤ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ

ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਅਧਿਆਪਕ ਖੁਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮਿਆਰ ਬਹੁਤ ਸੁਧਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਣਾਅ, ਆਪਸੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਗੱਪਾਂ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਪਵੇਗਾ।

ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ 'ਬਰਨਾਓਟਿ' (ਸੜਨਾ/ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ)। ਔਜਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਦਾਸ, ਚਿੜਚਿੜਾ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵਾਹਨ ਈਧਨ ਖਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ

'ਬਰਨਾਓਟਿ' ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ 'ਬਰਨਾਓਟਿ' ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸ ਵੱਲ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਤਣਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਵੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਕਸਰ ਲੋੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਸੰਭਾਲਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਾਧੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਦੁੱਗਣਾ ਤਣਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ

ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕੰਮ ਵੀ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਝੀਆਂ ਭੁਗਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਝੀਆਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਕਾਵਟ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ

ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬੋਝ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਰਨਾਓਟਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਰਜਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨੂੰ ਖੰਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਿਆਪਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣ।

ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਕੂਲ ਬੁਰ-ਮੰਜ਼ਿਲੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉੱਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ

ਹੇਠਲੀਆਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਾਵਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਧਿਆਪਕ ਖੁਸ਼ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਬਹੁਤ ਸੁਧਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਹਾਲ, ਹੌਸਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਕੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਮੌਜੂਦਗੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਸਕੂਲ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਮ ਦੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੱਸ਼ਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਨਾਲ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਕਾਵਟ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਕੇ ਵੀ ਬਕਾਵਟ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

drmlsharma5@gmail.com

Powerful Quotes by Principal Dr. Mohan Lal Sharma

1. I am a small man who wants to do big things for small people.
2. Hard Work Never Brings fatigue. It brings satisfaction.
3. A dream doesn't become reality through magic; it takes sweat, determination and hard work.
4. We do not need acts but action.
5. "A leader is the one, who knows the way, goes the way and show the way" ..
6. Great Teachers are Great Leaders.
7. Leadership is a way of thinking, a way of acting and most importantly a way of communicating.
8. Politics for me is not ambition.... but a Mission.
9. "We should walk together, work together and progress together".
10. If you want to dream something, then don't dream to be great, dream to do something great.

Words of Wisdom by Principal Dr. Mohan Lal Sharma

Keep your thoughts positive because your thoughts become your words

Keep your words positive because your words become your behavior

Keep your behavior positive because your behaviors become your habits

Keep your habits positive because your habits become your values

Keep your values positive because your values become your destiny"

DR. MOHAN LAL SHARMA

Principal/Educationist/Academician/Scholar/Social worker

